

Nr 329.

Riksdagens skrivelse till Konungen i anledning av riksdagens år 1946 församlade revisorers berättelse angående verkställd granskning av statsverkets jämte därtill hörande fonders tillstånd, styrelse och förvaltning för tiden den 1 juli 1945—den 30 juni 1946.

(Statsutskottets utlåtande nr 128.)

Till KONUNGEN.

Efter prövning av vad riksdagens nästlidet år församlade revisorer rörande verkställd granskning av statsverkets jämte därtill hörande fonders tillstånd, styrelse och förvaltning för tiden den 1 juli 1945—den 30 juni 1946 uti avgiven berättelse anmält samt vederbörande verk och myndigheter uti däröver avgivna förklaringar hos Kungl. Maj:t andragit, får riksdagen i nedannämnda ärenden anföra följande.

1:o)

Önskemål beträffande riksdagens revisorers arbete. Det statliga revisionsväsendet.

Under riksdagens revisorers verksamhet, § 1 resp. under finansdepartementet, § 33, ha revisorerna behandlat vissa spörsmål, som sammanhånga med dels revisorernas egen granskningsverksamhet, dels det statliga revisionsväsendet i övrigt (Del I, s. 2—5 resp. s. 184—191).

Önskemål beträffande riksdagens revisorers arbete.

Revisorerna erinra inledningsvis om att revisorernas arbete under senare år företett en kraftig stegring. Det oaktat har någon egentlig förstärkning av revisorernas organisation icke genomförts. I syfte att underlätta arbetet ha dock tidigare vissa åtgärder vidtagits. Genom beslut av 1924 och 1925 års riksdagar utsträcktes sålunda tiden för revisionsförrättningen från två till tre månader. Riksdagen beslöt vidare år 1937 att godkänna en av revisorerna

föreslagen ändring i instruktionen för riksdagens revisorer av innebörd, att dessa skola sammankallas till konstituerande sammanträde, så snart val av revisorer förrättats. Syftet härmed var att skapa möjlighet för revisorerna att, redan då riksdagen var samlad, officiellt sammanträda för att därvid utse sekreterare och organisera arbetet.

Revisorerna ha gjort följande allmänna uttalande.

Till följd av statsförvaltningens alltjämt fortgående utvidgning och ökade svåröverskådlighet har även revisorernas arbetsområde blivit större, samtidigt som erforderliga undersökningar blivit alltmer arbets- och tidskrävande. De hittills vidtagna åtgärderna för att underlätta revisorernas arbete äro därför icke längre till fyllest. Det har visat sig allt svårare att medhinna arbetet på den korta tid av tre månader, varunder revisorerna äro samlade, och revisorernas behandling av frågorna blir i alltför hög grad koncentrerad till de sista veckorna före berättelsens avgivande. En del spörsmål måste också avskrivast eller uppskjutas till ett följande år, emedan erforderlig utredning icke hinner slutföras.

Därest revisorerna skola kunna fullgöra sina arbetsuppgifter, framstår det såsom nödvändigt, att i varje fall kansliets verksamhet omläggas. Kansliet bör kunna träda i funktion vid en betydligt tidigare tidpunkt än som nu sker, så att mera arbets- och tidskrävande utredningar i god tid kunna fullgöras av kanslipersonalen. Det synes icke heller föreligga något hinder för att revisorerna väljas vid början av riksdagen, exempelvis samtidigt med val till utskotten, samt att revisorerna vid konstituerande sammanträde omedelbart efter valet utse viss kanslipersonal, som på ett tidigt stadium får i uppdrag att verkställa dylika utredningar. Kostnaderna härför torde väsentligen uppvägas av minskade utgifter för extra personal, som nu i stor utsträckning måst anlitas för att utredningarna skola i tid hinna slutföras.

Revisorerna vilja med anledning härav framhålla önskvärdenheten av att val av revisorer förrättas vid en tidigare tidpunkt under riksdagen än som skett under senare år.

Såsom ovan nämnts skall enligt § 72 riksdagsordningen revisionsförrättningen taga sin början å dag, som i instruktionen bestämmes, och inom tre månaders tid vara fullbordad. Denna bestämmelse, som synes vila på förutsättningen att revisionsverksamheten förlöper i ett enda sammanhang, har visat sig vara mindre lämplig. Av flera skäl skulle det vara önskvärt, om förrättningen kunde fördelas på två tidsperioder, mellan vilka ett uppehåll skulle äga rum. En ändring av § 72 riksdagsordningen, som otvetydigt möjliggör en sådan uppdelning, bör därför enligt revisorernas mening komma till stånd.

Enligt § 15 i den för riksdagens revisorer gällande instruktionen må revisorerna, därest de finna sig för sina göromål behöva av någon Konungens ämbetsman eller något statens verk eller inrättning inhämta muntlig eller skriftlig upplysning, genom sin ordförande hos statsministern eller, om denne är tjänstledig, hos statsrådets äldste i tjänst varande ledamot begära Konungens befallning till vederbörande att meddela den äskade upplysningen. Med anledning av nämnda föreskrift hava revisorerna i vissa fall nödgats hos statsministern göra sådan framställning, sedan det visat sig omöjligt att av vederbörande myndighet erhålla de begärda upplysningarna.

För de statliga revisionsorganen gäller icke någon liknande inskränkning. Sålunda stå exempelvis statens sakrevision och riksräkenskapsverket i omedelbar kontakt med myndigheterna.

Även om nuvarande ordning icke vållat riksdagens revisorer någon större olägenhet i deras arbete vilja revisorerna dock ifrågasätta, om icke revisorerna utan särskild framställning hos statsministern respektive statsrådets äldste i tjänst varande ledamot borde äga rätt att från myndigheterna inhämta alla de upplysningar, som erfordras för revisorernas granskningsverksamhet.

På grund av det anförda vilja revisorerna förorda, att en översyn av de bestämmelser, som reglera riksdagens revisorers verksamhet, kommer till stånd. Utredningen bör anförtras åt personer med ingående erfarenhet om revisorernas arbetsförhållanden. Med hänsyn till ämnets beskaffenhet synes det böra ankomma på fullmäktige i riksgäldskontoret att föranstalta om utredningens verkställande.

Utlåtanden ha avgivits av *riksräkenskapsverket* och *statens sakrevision* (Del. II, s. 1), vilka icke funnit anledning föreligga till något särskilt uttalande i frågan.

Det statliga revisionsväsendet.

Under § 27 i sin berättelse upptogo riksdagens år 1940 församlade revisorer frågan om det statliga revisionsväsendet till behandling. Beträffande granskningsverksamhetens allmänna inriktning framhöllo revisorerna, att enligt gällande instruktioner den rent kamerala granskningen, d. v. s. granskningen av att samtliga utanordningar skett i behörig ordning och med iakttagande av gällande författningsföreskrifter, framstode såsom den för revisionen väsentliga uppgiften. Från det i och för sig värdefulla i en räkenskapsgranskning ur denna synpunkt ville revisorerna ej bortse. Icke desto mindre skulle det enligt revisorernas uppfattning med all sannolikhet medföra betydande fördelar för det allmänna, om revisionsverksamheten erhöles en mera allsidig inriktning och utvidgades till en granskning även ur allmänna ekonomiska synpunkter. Revisorerna berörde även vissa andra med revisionsverksamheten sammanhängande frågor.

I sitt utlåtande i anledning av statsrevisorernas förenämnda berättelse (nr 181 p. 9:o) anförde statsutskottet vid 1941 års riksdag i fråga om det statliga revisionsväsendet bland annat följande:

De av revisorerna framförda önskemålen beträffande den statliga revisionsverksamhetens effektivisering innefatta flera beaktansvärda uppslag. Detta gäller i första hand önskemålet, att vid revisionen av de statliga räkenskaperna granskningen måtte erhålla en mera allsidig inriktning än vad som för närvarande är fallet. Tydligt är att vid revisionsarbetet för närvarande endast de kamerala synpunkterna kunna i önskvärd utsträckning tillgodos, medan tillräckligt organisatoriskt underlag för sakrevision i egentlig mening saknas. Att detta innebär en kännbar svaghet beträffande medelskontrollen torde stå i öppen dager. Det synes utskottet därför önskvärt, att den statliga revisionen mera än hittills inriktas på en dylik granskning och att frågan om de härför erforderliga organisationsåtgärderna blir föremål för närmare utredning.

Efter att hava berört av revisorerna i övrigt framförda önskemål beträffande revisionsförfarandet yttrade utskottet slutligen:

Vissa av de av revisorerna framförda förslagen i syfte att åstadkomma en effektivisering av nuvarande revisionsförfarande torde utan ytterligare utredningar kunna omedelbart genomföras. Utskottet förutsätter därför, att dessa spörsmål av Kungl. Maj:t tagas under övervägande. Andra av statsrevisorerna berörda frågor torde däremot vara av beskaffenhet att böra bli föremål för utredning, vilken lämpligen bör utsträckas till att omfatta en allmän och allsidig översyn av det nuvarande statliga revisionsväsendet. Utskottet vill dock redan nu som sin mening uttala, att en reform på förevarande område icke bör rubba statsrevisorernas konstitutionella ställning eller påkalla ändring i deras granskningsrätt.

I anslutning härtill hemställde statsutskottet, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning i fråga om det statliga revisionsväsendet.

Riksdagen beslöt ock att avlåta sådan skrivelse (nr 405), vari riksdagen gjorde till sina de uttalanden, som ingingo i statsutskottets utlåtande.

Revisorerna erinra i sin nu förevarande berättelse (s. 187) att genom beslut av 1943 års riksdag en statens sakrevision inrättats. Vid framläggandet av förslaget härom uttalade föredragande departementschefen bl. a., att anordnande av en särskild sakrevision kunde betraktas som ett första led i den bland annat av riksdagen förordade effektiviseringen av det statliga revisionsväsendet, vilken borde fullföljas genom en allmän översyn av den statliga revisionsverksamhetens organisation.

Någon utredning av övriga utav revisorerna berörda frågor har hittills icke kommit till stånd. Vissa med den statliga revisionsverksamheten sammanhängande spörsmål ha dock vid skilda tillfällen varit föremål för behandling i riksdagen. Revisorerna lämna en detaljerad redogörelse härför (s. 189—190), till vilken torde få hänvisas. Revisorerna påpeka slutligen att med stöd av Kungl. Maj:ts den 21 december 1945 lämnade bemyndigande särskilda utredningsmän tillkallats för översyn av riksräkenskapsverkets organisation. Utredningen hade närmast aktualiserats av inträdda förändringar i fråga om granskningsmaterialet. Däremot skulle enligt direktiven sådana till det allmänna revisionsproblemet hörande, mera djupgående spörsmål som frågorna om redogöraransvaret och om anmärkningsprocessens huvudgrunder få hänskjutas till en kommande fortsatt utredning.

Revisorerna ha gjort följande allmänna uttalande.

Av den lämnade redogörelsen framgår, att den av 1941 års riksdag i skrivelse (nr 405) begärda utredningen i fråga om det statliga revisionsväsendet hittills föranlett inrättandet av statens sakrevision samt tillsättande av en nu pågående utredning om riksräkenskapsverkets organisation. Flera av riksdagen begärda utredningar, som kunna betraktas såsom ett led i en allmän översyn av den statliga revisionsverksamheten, hava emellertid ännu icke lett till resultat. Hit höra särskilt frågorna om anmärkningsprocessen, det statliga redogöraransvaret och en statlig lönedomstol. Revisorerna vilja framhålla angelägenheten av att dessa spörsmål snarast bringas till en lösning. I detta sammanhang böra även andra med revisionsverksamheten sammanhängande frågor upptagas till närmare granskning. Det bör sålunda undersökas, huru-

vida inom den statliga revisionsverksamheten dubbelarbete förekommer. En annan hithörande fråga är de statliga revisionsorganens ställning i förhållande till riksdagens revisorer. Av betydelse är att ett klarläggande härutinnan sker.

Utlåtanden ha avgivits av *riksräkenskapsverket* och *statens sakrevision* (Del II, s. 183—185), vilka båda myndigheter ansluta sig till revisorernas uppfattning, att en utredning av frågorna om anmärkningsprocessen, det statliga redogörransvaret och en statlig lönedomstol bör komma till stånd. Myndigheterna framhålla vidare att något dubbelarbete knappast torde förekomma inom respektive verksamhetsområden. Beträffande frågan om de statliga revisionsorganens ställning i förhållande till riksdagens revisorer anför riksräkenskapsverket, att ett visst samarbete äger rum mellan revisorerna och ämbetsverket. Sakrevisionen erinrar om att ifrågavarande spörsmål berördes av 1941 års revisionsutredning och uttalar i anslutning härtill följande.

Revisionsutredningen anförde därvid, att, ehuru sakrevisionens granskningsområde komme att i stort sett sammanfalla med statsrevisorernas, olikheterna i fråga om den konstitutionella ställningen samt verksamhetsformerna medförde vissa skiljaktigheter i fråga om de båda revisionsorganens verkningssätt. Revisionsutredningens uttalande torde vara tillämpligt jämväl i vad angår förhållandet mellan statsrevisorerna och övriga statliga revisionsorgan. Enligt sakrevisionens mening kan någon mera preciserad gränsdragning än den förenämnda knappast åvägabringas och synes icke heller vara erforderlig, helst som statsrevisionen äger befogenhet att granska verksamheten vid de Kungl. Maj:t underställda revisionsorganen.

Under senare år har statsverksamheten undergått en synnerligen kraftig stegring och utsträckts till allt vidare områden av samhällslivet. Såsom en följd härav ha de på riksdagens revisorer ankommande granskningsuppgifterna avsevärt vuxit i både omfång och betydelse. Någon häremot svarande förstärkning av revisorernas organisation har dock icke skett. I likhet med revisorerna finner riksdagen detta förhållande icke vara tillfredsställande.

Från revisorernas sida ha uttalats vissa önskemål om en effektivisering av revisorernas arbete. Det har sålunda föreslagits att revisorerna skulle väljas vid början av riksdagen, exempelvis i samband med utskottsvalen, vilket framför allt skulle möjliggöra att revisorernas kansli kunde träda i funktion betydligt tidigare än vad nu är fallet. Revisorerna ha vidare ifrågasatt en uppdelning av revisionsförrättningen på två tidsperioder och synas även räkna med att en förlängning av själva granskningstiden kan bli nödvändig. Enligt revisorernas mening kunde slutligen ifrågasättas, huruvida icke revisorerna borde äga rätt att direkt från vederbörande myndigheter inhämta för verksamheten erforderliga upplysningar.

Vad revisorerna härutinnan anfört finner riksdagen vara av den betydelse, att en översyn av de bestämmelser som reglera revisorernas verksamhet bör komma till stånd. Lämpligt synes vara att det i enlighet med revisorernas förslag uppdrages åt fullmäktige i riksgäldskontoret att under beaktande

jämväl av sambandet mellan de statliga revisionsorganen och riksdagens revision föranstalta om en dylik utredning.

Beträffande övriga av revisorerna i förevarande sammanhang berörda frågor får riksdagen erinra om att Kungl. Maj:t genom en den 28 februari 1947 dagtecknad proposition (nr 136) framlagt förslag om viss omorganisation av riksräkenskapsverket. Föredragande departementschefen har vid frågans anmälan i statsrådet anfört bl. a. följande.

Den nu framlagda utredningen om ändrad organisation av riksräkenskapsverket utgör ett led i den översyn av det statliga revisionssystemet, varom riksdagen tidigare gjort framställning. Det hade givetvis varit önskvärt, att denna översyn kunnat göras i ett sammanhang och sålunda utan den uppdelning av arbetet i olika utredningar av begränsad omfattning, som nu ägt rum. Emellertid ha inträdda förhållanden gjort det nödvändigt att bryta ut vissa särskilt aktuella organisationsfrågor och bringa dessa till en snar lösning. För riksräkenskapsverkets del har den under kriget inträdda ansvällningen av räkenskapsmaterialets omfattning och uppbördsreformens genomförande gjort en omedelbar översyn av verkets organisation nödvändig. Det är angeläget, att den förstärkning av riksräkenskapsverkets effektivitet, som härvid åsyftas, sker på sådant sätt, att den bidrager till att skapa det organisatoriska underlag, som under alla omständigheter är erforderligt för bedrivande av den statliga revisionsverksamheten. Därigenom underlättas det definitiva ställningstagande till frågan om samordning av de olika revisionsorganens arbete, som framdeles bör ske så snart förhållandena det medgiva. Av vikt är även, att, såsom de sakkunniga framhållit, den föreslagna organisationen av riksräkenskapsverket icke föregriper en framtida omreglering av redogöraransvaret och anmärkningsprocessen, vilka centrala spörsmål ännu återstå att lösa.

Riksdagen ansluter sig till vad departementschefen uttalat rörande önskvärdheten av att den översyn av det statliga revisionsväsendet, varom riksdagen tidigare gjort framställning, kunnat göras i ett sammanhang. Den omständigheten att vissa särskilt aktuella organisationsfrågor blivit föremål för speciella utredningar bör dock enligt riksdagens mening icke utgöra något hinder för att den av departementschefen berörda frågan om en samordning av de olika revisionsorganens arbete snarast bringas till en lösning. I samband därmed böra spörsmålen om anmärkningsprocessen, redogöraransvaret, avskrivningen av statens fordringar och den statliga lönedomstolen upptagas till behandling. Riksdagen förutsätter sålunda att genom Kungl. Maj:ts försorg en utredning av berörda frågor kommer till stånd inom en nära framtid.

Riksdagen har velat giva Kungl. Maj:t tillkänna vad riksdagen ovan anfört och förordad.

2:o)

Redovisningen av vissa militära ämbetsverks personalkostnader. Krigsmaterielverkets kontrollkostnader.

Under försvarsdepartementet, §§ 2 och 3, ha revisorerna framställt erinringar mot det sätt, på vilket kostnaderna för viss vid försvarets centrala förvaltningsmyndigheter tjänstgörande personal redovisas (Del I, s. 6—14).

Redovisningen av vissa militära ämbetsverks personalkostnader.

Vid 1941 års riksdag godkändes ett i samma års statsverksproposition framlagt förslag om ändrad uppställning av riksstatens fjärde huvudtitel. Omläggningen, som genomfördes fr. o. m. budgetåret 1941/42, innebar bl. a. att för armé-, marin- och flygförvaltningarna skulle i riksstaten upptagas särskilda såväl avlönings- som omkostnadsanslag, å vilka de till ifrågakommande myndigheters egen verksamhet hänförliga utgifterna skulle redovisas. Ett undantag gjordes dock för kostnaderna för den vid försvarsgrensförvaltningarna tjänstgörande militära och civilmilitära personalen. Det ansågs nämligen innebära alltför stora svårigheter att infoga denna personal i ämbetsverkens personalförteckningar, med hänsyn till att personalens kvalifikationer icke voro bundna till någon viss militär grad och att därför ständiga växlingar i personaluppsättningen förekommo.

I samband med godkännandet av det nu berörda förslaget om ändrad uppställning av fjärde huvudtiteln förklarade riksdagen, att det icke varit möjligt att bedöma det föreslagna redovisningssystemet i alla dess detaljer, varför ändringar i ett eller annat avseende, sedan närmare erfarenhet vunnits, måhända kunde komma att befinnas påkallade. Några dylika ändringar ha dock icke vidtagits, i vart fall icke beträffande sättet för redovisningen av de centrala förvaltningsmyndigheternas personalkostnader. Detta innebär med andra ord, att personalförteckningarna för vederbörande ämbetsverk med vissa undantag upptaga endast civila befattningshavare. Den vid samma ämbetsverk tjänstgörande militära och civilmilitära personalen finnes däremot redovisad å staterna för de särskilda kårerna och förbanden. Lönekostnaderna för ifrågakommande beställningshavare belasta följaktligen resp. försvarsgrenars avlöningsanslag.

För att erhålla en uppfattning om storleken av de lönebelopp, som enligt nu angivna grunder utgått till vid försvarets centrala förvaltningsmyndigheter tjänstgörande militär och civilmilitär personal under den senaste 5-årsperioden, ha revisorerna från vederbörande ämbetsverk låtit införskaffa uppgifter därom, vilka sammanställts i vissa tabeller. Riksdagen får beträffande nämnda tabeller hänvisa till Del I, s. 9 och 10.

Revisorerna ha gjort följande allmänna uttalande.

Den lämnade redogörelsen ger vid handen, att kostnaderna för sådan vid försvarets centrala förvaltningsmyndigheter tjänstgörande personal, vars av-

löning bestrides från respektive försvarsgrenars allmänna avlöningsanslag, uppgå till relativt sett mycket avsevärda belopp. Särskilt är detta fallet beträffande armé-, marin- och flygförvaltningarna. Man finner sålunda, att under de båda sistförflutna budgetåren mellan 70 och 80 procent av nämnda myndigheters ordinarie personalkostnader belastat vederbörande försvarsgrenars avlöningsanslag.

De i redogörelsen återgivna siffrorna hava kunnat erhållas först efter ett tidskrävande arbete vid ett antal centrala ämbetsverk och lokala kassaförvaltningar. Någon möjlighet att utläsa dem direkt ur budgetredovisningen för vederbörande budgetår föreligger däremot icke. Såsom tidigare framhållits, avse nämligen de i riksstaten för respektive myndigheter upptagna avlöningsanslagen i princip endast kostnaderna för den hos myndigheterna tjänstgörande civila personalen. En konsekvens härav är att riksdagen, då den har att taga ställning till ifrågavarande ämbetsverks anslagsäskanden, icke kan bedöma den totala omfattningen av förvaltningsverksamheten inom försvaret och de därav föranledda kostnaderna. Revisorerna finna detta förhållande vara ur budgetteknisk synpunkt synnerligen otillfredsställande. Icke minst med hänsyn till riksdagens ställning såsom anslagsbeviljande organ måste det nämligen anses föreligga ett behov att direkt ur riksstat och budgetredovisning kunna erhålla uppgift om de särskilda myndigheternas totala avlöningskostnader.

Detta önskemål synes enklast kunna tillgodoses, om jämväl de befattningar, som avses skola upprätthållas av militär och civilmilitär personal, uppföras på respektive förvaltningsmyndigheters personalförteckningar. Såsom framgår av den i det föregående lämnade redogörelsen, anses emellertid ett hinder mot en dylik anordning ligga däri, att den vid de centrala ämbetsverken tjänstgörande militära och civilmilitära personalens kvalifikationer icke alltid äro bundna till en viss militär grad, varför ständiga växlingar i personaluppsättningen förekomma. Denna omständighet är givetvis värd allt beaktande men synes icke innebära något absolut hinder mot en sådan anordning som den av revisorerna ifrågasatta. De olägenheter som anses bliva en följd härav skulle nämligen kunna undvikas, därest i vederbörande personalförteckningar — såsom redan är fallet beträffande försvarsstaben — alternativa lönegrader angåves för de militära och civilmilitära beställningarna. I regel torde dessa alternativ icke behöva bliva flera än två. Med ett dylikt system skulle även de särskilda kårernas och förbandens personalförteckningar kunna uppgöras i vanlig ordning. Erforderligt vore endast att det i lämpligt sammanhang föreskrevs, att sådana beställningar, vilkas innehavare enligt vissa angivna grunder tjänstgjorde vid någon av försvarets centrala förvaltningsmyndigheter, skulle hållas vakanta under den tid tjänstgöringen varade. Så sker redan nu beträffande vissa beställningar, som i viss mån kunna sägas vara uppförda å såväl flygförvaltningens som flygvapnets personalförteckningar.

Såsom tidigare framhållits har 1941 års riksdag förutskickat, att det vid nämnda riksdag godkända systemet för fjärde huvudtitelns uppställning kunde framdeles komma att behöva ändras i ett eller annat avseende. Med hänsyn till i det föregående anförda omständigheter synes det revisorerna böra övervägas, huruvida icke tidpunkten nu är inne för en revision av sättet för redovisningen av de centrala förvaltningsmyndigheternas personalkostnader.

Utlåtanden ha avgivits av *riksräkenskapsverket* och *försvarets civilförvaltning* (Del II, s. 2—6), vilka båda myndigheter understrukt de av revisorer-

na framförda synpunkterna rörande de principiella olägenheter som äro förbundna med gällande redovisningssystem.

Enligt riksräkenskapsverkets mening skulle emellertid nämnda olägenheter kunna avhjälpas genom en avsevärt enklare och till sina konsekvenser mycket mindre vittutseende åtgärd än den av revisorerna föreslagna. Ämbetsverket åsyftar härmed införandet av den anordningen, att samtliga till ifrågavarande personal utgående avlöningsförmåner under tjänstgöring hos de centrala förvaltningsmyndigheterna utanordnas från vederbörliga anslag av dessa myndigheter. Det bleve därigenom möjligt att på grundval av myndigheternas räkenskaper uppgöra erforderliga sammanställningar över berörda avlöningskostnader, vilka sammanställningar kunde publiceras i riksräkenskapsverkets årsbok eller såsom bilagor till själva budgetredovisningen och sålunda bli tillgängliga för såväl Kungl. Maj:t som riksdagen.

Försvarets civilförvaltning, som till behandling även upptagit frågan om redovisningen av de från sakanslag bestridda personalkostnaderna, ställer sig likaledes tveksam beträffande lämpligheten av de av revisorerna ifrågasatta åtgärderna. Enligt ämbetsverkets mening bör förevarande problem i stället lösas på så sätt att vid sidan av de stater, som fastställas för varje ämbetsverks avlöningsanslag, jämväl fastställas motsvarande stater för de kostnader hos vederbörliga verk, som få bestridas från respektive försvarsgrenars avlönings- eller sakanslag. Vid sidan av staten bör härvid även fastställas en personalförteckning för den ordinarie eller högre extra ordinarie personal, vars avlöning inrymmes i staten. Civilförvaltningen erinrar i detta sammanhang om att ett sådant system redan användes beträffande de kostnader för byggnadsstyrelsens byggande organ, som skola slutligt bestridas från nybyggnadsanslag.

Civilförvaltningen har vidare anfört bland annat följande.

Det bör förutsättas, att redovisningen mot de föreslagna staterna granskas av riksräkenskapsverket. Det synes även önskvärt, att densamma på lämpligt sätt kommer till synes i budgetredovisningen, vilket dock för närvarande icke är fallet för byggnadsstyrelsens del. Formen härför torde böra övervägas av riksräkenskapsverket. Slutligen böra staterna även såvitt möjligt, i likhet med byggnadsstyrelsens ovanberörda stat, intagas i regleringsbrev och statsliggare.

Krigsmaterielverkets kontrollkostnader.

Enligt den för krigsmaterielverket gällande instruktionen åligger det ämbetsverket bland annat att i den utsträckning Kungl. Maj:t bestämmer ombesörja anskaffning av materiel för i första hand försvarets räkning och att i anslutning därtill verkställa erforderlig leveransk kontroll. För den sålunda anskaffade materielen debiterar krigsmaterielverket vederbörande förvaltningsmyndigheter ersättning, som i princip motsvarar ämbetsverkets självkostnader. Emellertid tillämpar krigsmaterielverket, ehuru särskilda bestämmelser därom icke meddelats, den praxis att i självkostnadspriset inräknas vissa kostnader för löner, resor, expenser m. m., som stå i samband med verkets kontrollverksamhet.

Revisorerna ha uppgjort en sammanställning över de kostnader, som under budgetåret 1945/46 inkalkylerats i de priser, vilka debiterats de olika förvaltningsmyndigheterna. Till övervägande del avse dessa kostnader avlöning, reseersättning m. m. till krigsmaterielverkets arvodesanställda kontrollanter. Enligt vad revisorerna anföra, skulle emellertid i nämnda kostnader jämväl ingå avlöningar till viss personal, vars arbetsuppgifter icke direkt äro att hänföra till verkets kontrollkostnader. Riksdagen får beträffande ifrågavarande sammanställning hänvisa till Del I, s. 12 och 13.

Revisorerna ha gjort följande allmänna uttalande.

Det inom krigsmaterielverket tillämpade systemet, att kontrollkostnaderna inkalkyleras i de debiterade priserna och sålunda slutligt belasta de till vederbörande försvars- m. fl. myndigheters förfogande ställda anskaffningsanslagen, finna revisorerna i flera hänseenden mindre tillfredsställande. Förfaringsättet medför sålunda, att verkets medelsbehov icke i sin helhet blir prövat i den ordning, som regelmässigt tillämpas inom den statliga förvaltningen. Vidare försvåras eller omöjliggöres en effektiv kontroll över anslagsbelastningen. Detta innebär risk för att verkets utgifter icke begränsas till de oundgängligen nödvändiga samt att jämväl kostnader, som icke stå i samband med kontrollverksamheten, överflyttas på andra myndigheters anslag. Så synes även enligt vad ovan nämnts hava skett i fråga om vissa lönekostnader.

Med hänsyn till att kontrollverksamheten ingår såsom ett led i krigsmaterielverkets ordinarie arbetsuppgifter, synas starka skäl tala för att jämväl kostnaderna för denna verksamhet slutgiltigt belasta krigsmaterielverkets avlönings- och omkostnadsanslag i likhet med övriga kostnader för verket.

Revisorerna hava härvid icke bortsett från att kostnaderna för kontrollverksamheten såsom beroende av anskaffningsverksamhetens varierande omfattning svårigen kunna på förhand exakt beräknas. Då emellertid såväl anslagsposten till avlöningar till övrig icke-ordinarie personal som de under omkostnadsstaten upptagna delposterna för reseersättningar och expenser må med Kungl. Maj:ts medgivande överskridas, har krigsmaterielverket möjlighet att i förekommande fall hos Kungl. Maj:t utverka erforderlig medelsförstärkning.

I detta sammanhang vilja revisorerna framhålla angelägenheten av att kontrollkostnaderna i görligaste mån nedbringas. Detta synes kunna ske bland annat därigenom, att krigsmaterielverket till vederbörande försvarsstyrels förvaltning överlåter kontrollen av sådan materiel — i huvudsak s. k. standardmateriel — som allenast erfordrar mottagningskontroll.

Utlåtanden ha avgivits av *riksräkenskapsverket, försvarets civilförvaltning* och *krigsmaterielverket* (Del II, s. 6—12).

Riksräkenskapsverket ansluter sig helt till den av revisorerna intagna ståndpunkten och understryker samtidigt nödvändigheten av att förefintliga möjligheter till förenkling och förbilligande av krigsmaterielverkets kontrollverksamhet snarast tillvaratagas.

Även civilförvaltningen är av den uppfattningen, att redovisningen av de med krigsmaterielverkets verksamhet förenade kostnaderna icke är fullt tillfredsställande. Enligt ämbetsverkets mening gäller emellertid detta icke blott den av revisorerna berörda kontrollverksamheten utan jämväl verkets förrådsorganisation och sammansättningsverkstäder samt den till dess industri-

byrå hörande beredskapssektionen. Civilförvaltningen erinrar i detta sammanhang om att Kungl. Maj:t genom beslut den 11 oktober 1946 i princip godkänt ett av civilförvaltningen framlagt förslag, att kostnaderna vid krigsmaterielverkets sammansättningsverkstäder och kontrollorganisation skulle — i huvudsaklig överensstämmelse med för byggnadsstyrelsens byggnadsbyrå gällande system, för vilket tidigare redogjorts — redovisas mot av Kungl. Maj:t fastställda stater. Genom att dylika stater fastställas, böra enligt civilförvaltningens mening de av revisorerna påtalade redovisningsbristerna kunna avhjälpas, utan att fördenskull kostnaderna för sammansättningsverkstäderna och kontrollorganisationen utbrytas ur respektive anskaffningsanslag. Däremot anser ämbetsverket det kunna övervägas, huruvida icke kostnaderna för beredskapssektionen å krigsmaterielverkets industribyrå till större delen borde överföras till verkets avlöningsanslag.

Krigsmaterielverket slutligen anser i likhet med civilförvaltningen, att de av sistnämnda ämbetsverk föreslagna åtgärderna komma att undanröja nu föreliggande svårigheter i redovisningshänseende. Verket ansluter sig även till det av revisorerna uttalade önskemålet att kontrollkostnaderna i görligaste mån nedbringas.

De utgifter som för närvarande redovisas å de till försvarets centrala förvaltningsmyndigheters förfogande ställda avlöningsanslagen motsvara i allmänhet endast till en mindre del vederbörande myndigheters totala personalkostnader. De avlöningsförmåner som utgå till den vid centralmyndigheterna tjänstgörande militära och civilmilitära personalen bestridas sålunda med vissa smärre undantag från respektive försvarsgrenars allmänna avlöningsanslag. Därtill komma de personalkostnader som belasta olika anskaffnings- och underhållsanslag. Någon möjlighet att direkt ur riksstaten och budgetredovisningen erhålla kännedom om de totala avlöningskostnaderna för den centrala förvaltningsverksamheten inom försvaret föreligger sålunda icke. Detta anser riksdagen i likhet med revisorerna icke vara ur budgetteknisk synpunkt tillfredsställande.

Jämväl de i ärendet hörda myndigheterna ha givit uttryck åt den uppfattningen, att med innevarande redovisningssystem äro förbundna betydande olägenheter. Beträffande sättet för dessa olägenheters avhjälpande ha emellertid olika förslag framförts. Det må i detta sammanhang erinras att Kungl. Maj:t, i vad avser redovisningen av vissa från sakanslag bestridda personalkostnader vid krigsmaterielverket, i princip godkänt ett av försvarets civilförvaltning framlagt förslag, vilket synes tillmötesgå de av revisorerna uttalade önskemålen. Riksdagen finner det vara förenat med svårigheter att taga definitiv ställning till frågan, huruvida nämnda system bör läggas till grund för en lösning av övriga i ärendet berörda redovisningsproblem eller om jämväl andra alternativ kunna komma i fråga. Enligt riksdagens mening böra därför de av revisorerna berörda spörsmålen ytterligare utredas.

Med stöd av Kungl. Maj:ts den 4 oktober 1946 givna bemyndigande ha särskilda sakkunniga tillkallats att inom försvarsdepartementet biträda med

översyn av försvarets centrala förvaltningsmyndigheters organisation. De sakkunniga ha antagit benämningen 1946 års militära förvaltningsutredning. Det synes riksdagen lämpligt, att i det föregående avhandlade spörsmål bli föremål för övervägande i samband med berörda utredning.

Riksdagen får därför anhålla, att Kungl. Maj:t ville vidtaga åtgärder i syfte att i det föregående berörda spörsmål tagas under övervägande av 1946 års militära förvaltningsutredning.

3:o)

Den centrala materielbokföringen inom försvaret. De militära förrådskontrollkontoren.

Under försvarsdepartementet, §§ 4 och 5, ha revisorerna till behandling upptagit frågan om den på de militära förrådskontrollkontoren ankommande materielbokföringen och s. k. tekniska revisionen (Del I, s. 14—34).

Den centrala materielbokföringen inom försvaret.

I de för försvarets centrala förvaltningsmyndigheter gällande instruktionerna åläggas dessa myndigheter, var och en inom sitt förvaltningsområde, vissa uppgifter som sammanhånga med den tekniska och ekonomiska ledningen av rikets försvarskrafter. Till dessa uppgifter höra bland annat frågor rörande handhavandet av och kontrollen över redovisningen av kronan tillhörig materiel. I vederbörliga förvaltningsreglementen samt av myndigheterna utfärdade tillämpningsföreskrifter äro närmare angivna de principer, enligt vilka ifrågavarande redovisning skall ske. Allmänt grunda sig dessa bestämmelser på vissa stadganden i 8 § allmänna fredsförvaltningsreglementet (SFS nr 337/1945). Enligt dessa skola materiel, inventarier och andra förnödenheter ävensom annan egendom, som tillhör kronan, vara ställda under vård av uppbördsman, vilken, intill dess vad honom anförtrotts i vederbörlig ordning utgår ur uppbörden, är ansvarig för befintligheten, vården och redovisningen därav.

I syfte att erhålla en mera ingående kännedom om det sätt, på vilket materielbokföringen inom försvaret är ordnad, hava revisorerna låtit verkställa en undersökning i ämnet, varvid i viss omfattning jämväl frågan om formerna för materielupphandling, fakturagång, anordningsförfarande m. m. berörts. Undersökningen har omfattat arméförvaltningens tyg- och intendenturavdelningar, arméns fortifikationsförvaltning, marinförvaltningen, flygförvaltningen, försvarets sjukvårdsförvaltning och krigsmaterielverket. Beträffande de specifika problem som därvid behandlats torde få hänvisas till vederbörliga avsnitt i revisorernas berättelse (s. 15—29).

Revisorerna ha gjort följande allmänna uttalande.

Under den gångna beredskapsperioden har genom försvarets olika myndigheter inköpts materiel för mycket stora belopp. En del därav har i samband

med beredskapens avveckling försåts. Fortfarande representera dock de lager som ingå i de militära förråden betydande ekonomiska värden. Det sätt på vilket denna materiel redovisas måste därför anses vara en fråga av stor både praktisk och principiell betydelse.

Av den i det föregående lämnade redogörelsen torde framgå, att formerna för materielbokföringen inom försvaret äro synnerligen varierande. De skilda förvaltningsmyndigheterna uppvisa sålunda icke endast inbördes avvikelser; även inom ett och samma ämbetsverk tillämpas icke sällan olika redovisningssystem. De ifrågasvarande formerna måste dessutom i stor utsträckning betecknas såsom onödigt tunga och arbetskrävande, utan att därför granskningen av de materielredogörelser, som ligga till grund för noteringarna, alltid kan anses garantera bokföringens tillförlitlighet.

Uppenbart är att den principiella uppgift som redovisningen har att fylla icke i och för sig påverkas av vilket ämbetsverk eller materielslag det i detta sammanhang kan vara fråga om. Enligt revisorernas mening vill det därför synas, som om möjligheter skulle föreligga att få till stånd en enhetlig utformning av den centrala materielbokföringen inom försvaret. Påtagliga fördelar skulle vara förbundna med en dylik rationalisering, framför allt om den utsträcktes till att avse jämväl en förenkling av gällande rutin på förevarande område.

En grundläggande förutsättning härför torde vara, att materielen i största möjliga omfattning centralupphandlas genom vederbörande myndigheters egen försorg. I anslutning härtill synes böra övervägas, huruvida icke de med fakturabehandlingen sammanhängande göromålen borde helt koncentreras till en för respektive myndigheters olika fackbyråer gemensam ekonomisektion. Såsom i det föregående närmare påvisats, äro nämligen frågor rörande kameral förhandsgranskning, anordningsbeslut, anslagsavräkning m. m. för närvarande i hög grad splittrade på ett antal olika instanser. Ett dylikt förhållande måste emellertid vara ägnat att icke endast medföra omgång och merarbete utan även försvåra uppkomsten av enhetliga former för redovisningen av den inköpta materielen.

Rent tekniskt torde dessa former böra anknytas till ett system med central reversalskrift. Det bleve därmed möjligt att på de olika redovisningsmomenten tillämpa en enhetlig rutin. Antalet reversal synes icke behöva överstiga fyra. Därest ett av reversalexemplaren användes såsom underlag för bokföringen, skulle denna kunna i hög grad förenklas. Noteringarna skulle bliva fortlöpande och giva en dagsaktuell bild av materielläget. Det nu synnerligen tidskrävande arbetet med uppgörande och granskning av olika sorters materielredogörelser kunde vidare slopas och kontrollen det oaktat effektiviseras.

En omläggning av så genomgripande natur som den av revisorerna nu ifrågasatta måste givetvis föregås av ytterligare undersökningar och överväganden. Enligt revisorernas mening synes det därför lämpligt, att åt statens organisationsnämnd gives i uppdrag att i samråd med vederbörande myndigheter närmare utreda frågan rörande den centrala materielbokföringen inom försvaret.

Utlåtanden ha avgivits av *arméförvaltningen*, *arméns fortifikationsförvaltning*, *marinförvaltningen*, *flygförvaltningen*, *försvarets sjukvårdsförvaltning*, *krigsmaterielverket*, *försvarets civilförvaltning*, *riksräkenskapsverket* och *statens organisationsnämnd* (Del II, s. 12—31).

De nämnda myndigheterna ha i allmänhet ställt sig avvisande till förslaget om övergång till kontinuerlig dagsbokföring. I likhet med revisorerna anse de

dock att bestämda fördelar skulle kunna ernås, därest materielbokföringen utformades enhetligt vid de skilda ämbetsverken, och att fördenskull frågan bör göras till föremål för ytterligare utredning. Enligt bland andra organisationsnämndens mening synes detta närmast böra ankomma på 1946 års militära förvaltningsutredning. Vissa myndigheter ha därjämte framhållit önskvärdheten av att vid en dylik undersökning särskilt uppmärksammas vad revisorerna anfört rörande möjligheten att inom resp. ämbetsverk centralisera handläggningen av de kamerala ärendena ävensom att förenkla formerna för krigsmaterielverkets befattning med materielupphandlingen.

De militära förrådskontrollkontoren.

De vid försvarets centrala förvaltningsmyndigheter inrättade förrådskontrollkontoren verkställa viss kontroll med avseende å vederbörande lokalmyndigheters verksamhet. Denna kontroll har till uppgift att tillse, att upphandlad eller försåld materiel m. m. blivit vederbörligen uppdebiterad eller avförd i materiel- m. fl. redogörelser och att jämföra de lokala förvaltningsmyndigheternas hushållning i olika detaljer. Vid kontrollen skall i anslutning härtill ägnas uppmärksamhet åt frågor om penningmedlens ändamålsenliga användning samt om erlagda priser och entreprenadsummor ävensom föreslås åtgärder, som kunna leda till besparingar eller till avhjälpande av befintliga missförhållanden.

Efter en redogörelse för organisationen av ifrågavarande förrådskontrollkontor framhålla revisorerna, att det huvudsakliga arbetet vid nämnda kontor består i granskning av de från förbanden (förråden) inkommande materielredogörelserna och på grundval av dessa verkställd bokföring. Den s. k. tekniska eller ekonomiska revisionen av lokalmyndigheternas räkenskaper (kassaverifikationer) är däremot av mindre omfattning. De iakttagelser som under sistförflutna budgetår gjorts i samband med granskningen av dessa räkenskaper avse till alldeles övervägande del felaktig titelsättning.

Revisorerna erinra vidare om att de militära lokalmyndigheternas räkenskaper jämväl underkastas s. k. kameral granskning, vilken verkställs av försvarets civilförvaltning. Då emellertid någon skarpt markerad gräns mellan kameral och teknisk revision icke föreligger, ha de båda revisionsformererna kommit att i betydande utsträckning gripa in i varandra. Icke minst gäller detta, sedan inom civilförvaltningens revisionsbyrå inrättats en särskild undersökningsdetalj, som verkställer systematisk inkomstkontroll och underkastar frågor rörande upphandling och prissättning en kontinuerlig granskning på grundval av jämförelser mellan försvarets samtliga lokalmyndigheter. Revisorerna framhålla slutligen, att det allenast är de lokala myndigheterna som underkastas denna tvåfaldiga kontroll i form av hos olika ämbetsverk bedriven dels kameral och dels teknisk revision. Granskningen av vederbörande centrala förvaltningsmyndigheters räkenskaper är däremot enhetlig och utövas blott genom riksräkenskapsverket.

Revisorerna ha gjort följande allmänna uttalande.

Såsom redan 1941 års militära förvaltningsutredning konstaterat, har den vid vederbörande centrala förvaltningsmyndigheter inom försvaret be-

drivna s. k. tekniska revisionen kommit att alltmer förlora i betydelse. Inom de organ som ombesörja denna revisionsverksamhet har i stället tyngdpunkten förskjutits till frågor rörande materielredovisningen. I överensstämmelse härmed hava nämnda organ från och med år 1944 erhållit den nya benämningen förrådskontrollkontor.

Bland de arbetsuppgifter som åvila dessa kontor torde granskningen av de från lokala myndigheter inkommande materielredogörelserna vara den mest arbetskrävande. Därest emellertid, såsom revisorerna ifrågasatt i samband med den i § 4 behandlade frågan rörande den centrala materielbokföringen inom försvaret, redovisningen förenklades enligt vissa angivna grunder, skulle behovet av särskilda materielredogörelser och av uppbördsteknisk granskning av desamma bortfalla. Förutsättningar skulle därmed skapas att omvandla förrådskontrollkontoren till centrala materielbokföringskontor med, i förhållande till nuvarande organisationsform, reducerad personaluppsättning. Nämnda kontor böra givetvis alltjämt vara anslutna till vederbörande militära förvaltningsmyndigheter, å vilka även i fortsättningen bör ankomma att övervaka de lokala förbandens sätt att handhava frågor rörande förrådsförvaring, materielvård och dylikt.

Av den lämnade redovisningen torde framgå, att vid de nuvarande förrådskontrollkontoren jämväl bedrivs viss räkenskapsgranskning. Revisorerna vilja icke bestrida, att därigenom för förvaltningstjänsten beaktansvärda iakttagelser kunna göras. I stort sett måste dock ifrågavarande granskning ur revisions synpunkt anses vara av relativt begränsad betydelse. Den synes sålunda i icke ringa mån vara inriktad på rena detaljärenden. I vissa avseenden torde verksamheten även innebära dubbelkontroll på förevarande område, speciellt efter tillkomsten av den s. k. undersökningsdetaljen inom försvarets civilförvaltnings revisionsbyrå. Det vill slutligen förefalla, som om de på förrådskontrollkontoren ankommande granskningsuppgifterna, jämväl i de fall då något egentligt dubbelarbete icke föreligger, skulle med fördel kunna inpassas inom ramen för den kamerala revisionen.

Enligt revisorernas uppfattning kan det därför ifrågasättas, huruvida icke revisionen av de militära lokalmyndigheternas räkenskaper borde helt koncentreras till försvarets civilförvaltning. Det torde finnas så mycket större anledning härtill som den betydligt viktigare granskningen av de centrala förvaltningsmyndigheternas räkenskaper är anförtrodd ett enda revisionsorgan. Genom en dylik åtgärd skulle vissa såväl besparingar som förenklingar i förvaltningsorganisationen kunna ernås.

Med hänsyn till nu anförda omständigheter synes sålunda enligt revisorernas mening frågan om förrådskontrollkontorens ställning och arbetsuppgifter böra upptagas till omprövning.

Utlåtanden ha avgivits av *arméförvaltningen*, *arméns fortifikationsförvaltning*, *marinförvaltningen*, *flygförvaltningen*, *försvarets sjukvårdsförvaltning*, *försvarets civilförvaltning*, *riksräkenskapsverket*, *statens organisationsnämnd* och *statens sakrevision* (Del II, s. 32—43).

De med förrådskontrollkontor utrustade myndigheterna ha uttalat sig för ett bibehållande av den å kontoren förekommande räkenskapsgranskningen, enär dessa eljest icke skulle kunna fullgöra sina instruktionsenligt fastställda åligganden. Flertalet av de ifrågavarande myndigheterna vill dock icke motsätta sig att, såsom revisorerna föreslagit, frågan om förrådskontrollkontorens ställning och arbetsuppgifter upptages till omprövning. Enligt civilförvaltningens och riksräkenskapsverkets uppfattning synes däremot i stort

sett hinder icke möta att till förstnämnda ämbetsverk helt koncentrera granskningen av de militära lokalmyndigheternas räkenskaper. Organisationsnämnden och sakrevisionen anföra i sin tur, att de av revisorerna berörda spörsmålen äro av den art, att de böra tagas i beaktande vid fullgörandet av det uppdrag som lämnats 1946 års militära förvaltningsutredning.

I likhet med revisorerna är riksdagen av den uppfattningen, att bestämda fördelar skulle kunna ernås, därest formerna för den centrala materielbokföringen inom försvaret gjordes mera enhetliga. En viss rationalisering av den av vederbörande myndigheter bedrivna förrådskontrollen synes även vara erforderlig. Innan åtgärder på förevarande område vidtagas, torde dock -- i enlighet med vad revisorerna själva förordat — frågan om materielbokföringens mest ändamålsenliga ordnande böra ytterligare utredas. Riksdagen finner det lämpligt, att i samband därmed en omprövning av förrådskontrollkontorens ställning och arbetsuppgifter kommer till stånd. Vad revisorerna uttalat rörande önskvärdheten av en mera centraliserad handläggning av vissa med materielanskaffningen sammanhängande kamerala ärenden synes jämväl böra beaktas. Riksdagen anser det vara av särskild betydelse, att de av revisorerna berörda möjligheterna till en förenkling av formerna för krigsmaterielverkets befattning med upphandlingsverksamheten tagas under noggrant övervägande.

De i det föregående avhandlade spörsmålen äga nära samband med frågan om den centrala försvarsförvaltningens framtida utformning. Det synes därför riksdagen lämpligt, att här avsedda spörsmål tagas under övervägande av 1946 års militära förvaltningsutredning.

Under åberopande av det anförda får riksdagen anhålla, att Kungl. Maj:t ville vidtaga åtgärder i syfte att i det föregående berörda spörsmål tagas under övervägande av 1946 års militära förvaltningsutredning.

4:0)

Betalningsförfarandet vid av värnpliktiga företagna resor.

Under försvarsdepartementet, § 7, ha revisorerna berört vissa frågor i samband med bestämmelserna om värnpliktigas resor (Del I, s. 41—44).

Beträffande resor i samband med inskrivningsförrättning äro föreskrifter meddelade i kungörelserna den 21 december 1945 resp. den 15 mars 1946. Av författningsbestämmelserna framgår, att vid inställesresa vederbörlig order skall användas såsom färdhandling, medan vid återresa särskilt färdbevis utställas. Då fråga är om järnvägsresa skall betalning erläggas av försvarets civilförvaltning. Debitering av kostnaderna sker på grundval av vid resp. järnvägsstationer förda anteckningar, varför till de från resp. trafikföretag inkommande räkningarna icke äro fogade speciella verifikationer. Vid resa med fartyg, omnibus eller linjebil skall däremot såsom betalande

myndighet angivas kassaförvaltningen vid det förband, till vilket vederbörigt inskrivningsområde är anslutet. Räkning å ersättningen skall åtföljas av kupong, som frånskilts företedd order (färdbevis).

För övriga resor hava bestämmelser utfärdats i kungörelserna den 22 juni 1945 resp. den 21 december 1945, militära järnvägsreglementet och överbefälhavarens tillämpningsföreskrifter den 7 mars 1946. Enligt dessa bestämmelser skall inryckningsresa ske medelst anlitande av tjänstgöringsorder såsom färdhandling. Betalning erlägges av försvarets civilförvaltning, såvitt gäller resa med järnväg, och för debiteringen skola tillämpas ovan anförda principer. Vederbörande räkningar äro med andra ord icke verifierade. Så är däremot fallet beträffande resor med fartyg, omnibus eller linjebil, för vilka ersättning skall utbetalas av inkallande förband. I detta sammanhang må även framhållas, att, såvitt framgår av kungörelsen om värnpliktsavlöning, vederbörig order skall användas såsom färdhandling vid resa med spårväg, medan enligt överbefälhavarens förutberörda tillämpningsföreskrifter den värnpliktige själv har att förskjuta eventuella kostnader för dylik resa.

Särskilda färdhandlingar i form av biljettrekvisitioner utfärdas vid resor i samband med utryckning från och uppehåll i tjänstgöringen (motsvarande tjänstledighet). Dessa biljettformulär bifogas vederbörande räkningar, som sålunda äro verifierade i vanlig ordning. Såframt gäller järnvägsresor skall försvarets civilförvaltning angivas såsom betalande myndighet. Mera osäkert är, framhålla revisorerna, på vad sätt debitering skall ske vid resor med fartyg, omnibus eller linjebil. Enligt överbefälhavarens tillämpningsföreskrifter skall betalningsskyldighet i dylika fall åvila vederbörigt truppförband. I militära järnvägsreglementet stadgas däremot, att allenast inryckningsresor med vissa billinjer skola debiteras nyssnämnda lokalmyndigheter. Härav måste enligt revisorernas mening följä, att ersättning för utrycknings- och uppehållsresor, företagna med av järnvägsföretagen ägda linjebilar eller bus-sar, skall erläggas av försvarets civilförvaltning. På denna punkt synas sålunda överbefälhavarens tillämpningsföreskrifter stå i strid med militära järnvägsreglementets bestämmelser.

Vad tjänsteresor slutligen beträffar finnes intet stadgat om betalande myndighet, men torde ersättning i dylika fall skola erläggas av vederbörande truppförband, oberoende av huruvida resa företages med järnväg eller annat färdmedel.

Revisorerna ha gjort följande allmänna uttalande.

De bestämmelser som finnas utfärdade rörande betalningsförfarandet vid av värnpliktiga företagna resor måste betecknas såsom mycket invecklade. Ersättning skall sålunda erläggas än av central och än av lokal myndighet, utan att någon saklig grund för en dylik uppdelning kan anses föreligga. I visst fall äro bestämmelserna varandra direkt motsägande. För vederbörande biljettutställare torde det också vara förenat med icke obetydliga svårigheter att hålla isär de olika typer av resor, om vilka nu är fråga. Härtill bidrager även det förhållandet, att gällande föreskrifter äro meddelade i så

många olika författningar. Det synes slutligen vara ägnat att ingiva vissa betänkligheter, att det icke är möjligt att i vanlig ordning mot vederbörliga verifikationer avstämman de ersättningsbelopp, som av olika järnvägsföretag debiteras kronan för värnpliktigas inskrivnings- och inryckningsresor.

Enligt revisorernas mening kan det därför ifrågasättas, huruvida icke — åtminstone under fredstid — jämväl vid dylika resor särskilda biljettrekvisitioner böra utställas. Oberoende härav torde emellertid gällande bestämmelser böra förenklas därhän, att någon åtskillnad i fråga om betalande myndighet icke göres mellan järnvägsresa och annan resa. Naturligast synes då av många skäl vara, att den biljettutställande myndigheten i princip blir betalningsansvarig, vilket icke minst skulle innebära ökade kontrollmöjligheter på förevarande område. En dylik anordning skulle likväl icke behöva hindra, att under krig, mobilisering och förstärkt försvarsberedskap försvarets civilförvaltning av bland annat sekretesshänsyn debiterades kostnaderna för resor, företagna av personal vid fältförband utan fast adress (fältposter). För underlättande av vederbörande lokala myndigheters arbete borde även genom civilförvaltningens försorg en översiktlig sammanställning utarbetas, upptagande i systematisk ordning de viktigaste bestämmelserna rörande överhuvud taget samtliga militära resor (inkl. godstransporter), med angivande tillika av de redovisningstitlar å vilka kostnaderna i olika fall skola bokföras.

Revisorerna anse, att nu berörda bestämmelser snarast böra göras till föremål för översyn.

Utlåtanden ha avgivits av *centrala värnpliktsbyrån, järnvägsstyrelsen* och *försvarets civilförvaltning* (Del II, s. 61—68).

Under återopande av skäl som framförallt taga sikte på förhållandena under mobilisering avstyrker centrala värnpliktsbyrån ett frångående av det nu gällande systemet, enligt vilket värnpliktiga inkallas till såväl inskrivning som tjänstgöring medelst personlig order, jämväl gällande som färdbevis vid ifrågakommande fall. Värnpliktsbyrån framhåller vidare att föreskrifterna för betalningsförfarandet knappast kunna anses mera invecklade än vad som med hänsyn till de särskilda förhållandena är nödvändigt, men att det ur trupperregistreringsmyndigheternas synpunkt utan tvivel vore förmånligt, därest en sammanfattning av gällande föreskrifter utarbetades och utsändes till berörda myndigheter.

Järnvägsstyrelsen biträder för sin del förslaget om återgång — beträffande inskrivningsresorna övergång — till systemet »beställning/biljett». Styrelsen framhåller även, att det särskilt under beredskapstiden från trafikföretagens sida framstått som ett starkt önskemål, att resorna i möjligaste mån skola få debiteras någon central myndighet.

Civilförvaltningen, som i princip delar revisorernas uppfattning beträffande verifieringen av kostnaderna, anser att bland annat nödvändigheten av kostnadsbegränsning och beredskapsskäl tala mot en dylik anordning. Revisorernas förslag om utarbetande genom civilförvaltningens försorg av en översiktlig sammanställning av de viktigaste bestämmelserna rörande samtliga militära resor och transporter m. m. synes däremot ämbetsverket beaktansvärt.

I likhet med revisorerna finner riksdagen det vara angeläget att genom försvarets civilförvaltnings försorg en översiktlig sammanställning av de bestämmelser som reglera militära resor och transporter utarbetas. Förslaget här om har jämväl biträtts av de av frågan närmast berörda myndigheterna. Enligt riksdagens mening bör i samband därmed undersökas, i vad mån en förenkling av de förenämnda bestämmelserna kan komma till stånd. Särskilt gäller detta frågan om betalande myndighet. Oaktat kostnaderna för resor, företagna av beredskapsinkallad eller mobiliserad personal vid fältförband utan fast adress (fältposter), lämpligen böra debiteras civilförvaltningen, torde nämligen de skilda trafikföretagen kunna beredas ersättning lika snabbt och tillförlitligt, därest vederbörande lokala kassaförvaltning angives såsom betalande myndighet vid vanliga fredsmässiga resor.

Under återopande av vad sålunda anförts får riksdagen anhålla, att Kungl. Maj:t ville föranstalta om översyn av här avsedda bestämmelser angående värnpliktigas resor.

5:0)

Avskrivning av brist i statens förråd av proviant och fodervaror.

Under försvarsdepartementet, § 9, ha revisorerna hemställt om en översyn av gällande bestämmelser rörande avskrivning av vissa förrådshållna varor (Del I, s. 47—51).

Efter en redogörelse för bestämmelserna i den s. k. avskrivningskungörelsen den 9 november 1934 (nr 525) erinra revisorerna om att dåvarande statens krisrevision vid en år 1942 företagen utredning rörande livsmedelsförvaltningen vid arméns magasin m. m. uppmärksammat vissa brister hos nämnda kungörelse. På grund av bestämmelsernas avfattning komme sålunda vid beräkningen av svinn avskrivning att ske utan hänsyn till längden av den tid, varunder varan ingått i förråd, varför avskrivningens storlek bleve beroende även av inventeringarnas antal. Beträffande ett av revisorerna i detta sammanhang återgivet exempel torde få hänvisas till berättelsen (s. 48 och 49). Krisrevisionen hade även påvisat fall då svinn finge beräknas, oaktat något faktiskt utlämningssvinn icke kunde uppkomma.

Enligt vad revisorerna inhämtat har avskrivningskungörelsen vid tillämpningen befunnits vara förenad med jämväl andra allvarliga olägenheter. Dessa olägenheter äro närmast att hänföra till de ändrade förhållanden på livsmedelsområdet som inträtt under senare tid. Sålunda har en mängd nya varuslag kommit till användning vid utspisningen. Därjämte tillhandahållas numera allt flera varuslag i standardiserade förpackningar, vilket medfört tveksamhet huruvida varan skall vägas eller räknas.

Revisorerna framhålla vidare att efter tillkomsten av kungörelsen den 15

juni 1944 (nr 321) angående förfarandet vid krigsmakten då egendom skadats eller gått förlorad ärenden beträffande brist av proviant och fodervaror komma, i vad avser försvarets förråd, att i stor utsträckning handläggas med tillämpning av två skilda kungörelser, vilket medfört vissa praktiska svårigheter.

Revisorerna ha gjort följande allmänna uttalande.

Den lämnade redogörelsen ger vid handen, att de nuvarande bestämmelserna angående avskrivning av brist i statens förråd av proviant och fodervaror i vissa avseenden äro föråldrade. De måste dessutom anses vara utformade på ett mindre tillfredsställande sätt. Detta gäller främst de i avskrivningskungörelsen fastställda grunderna för beräkning av naturligt svinn, enligt vilka, såsom redan statens krisrevision på sin tid framhållit, hänsyn icke tages till lagringstiden för de mellan olika inventeringstillfällen uppbördstagna och utlämnade varumängderna. Kungörelsen måste vidare betecknas såsom ofullständig ur den synpunkten, att nya varuslag i betydande omfattning kommit till användning vid utspisningen. Därjämte må erinras om att ett stort antal livsmedel numera tillhandahålles i standardförpackningar. Någon bestämd gräns kan fördenskull icke uppdragas mellan naturligt svinn och stycketalssvinn.

Vissa olägenheter äro även förenade med den rådande oklarheten beträffande tillämpningen inom försvaret av, å ena sidan, avskrivningskungörelsen och, å andra sidan, förutberörda kungörelse angående förfarandet vid krigsmakten, då egendom skadats eller gått förlorad. Det framstår slutligen som en brist, att generella bestämmelser angående avskrivning av bensin, bensol och därmed jämförliga flyktiga ämnen ävensom smörjmedel icke finnas meddelade. Behovet av dylika föreskrifter har framträtt med särskild styrka under senare år, beroende på att sådana varor numera i stor omfattning äro lagrade i centrala drivmedelsförråd.

Såvitt revisorerna kunna finna, möjliggöra gällande bestämmelser beräkning av svinn även i sådana fall då något faktiskt svinn icke föreligger. Revisorerna vilja därmed icke göra gällande, att den magasinpersonal, om vilken nu är fråga, medvetet skulle utnyttja avskrivningskungörelsens bestämmelser till egen fördel. Icke minst med hänsyn till att storleken av den vid en inventering medgivna bristen utan svårighet kan fastställas på förhand, torde man dock icke alldeles böra bortse från de möjligheter till underslev som systemet innebär. Såsom i det föregående framhållits, hava också under beredskapstiden fall av bedrägligt förfarande i nämnda avseende förekommit.

Med hänsyn till nu anförda omständigheter finna revisorerna det angeläget, att en revision av avskrivningskungörelsen snarast kommer till stånd. Därvid synas vissa av krisrevisionen i dess förberörda promemoria gjorda uttalanden och förslag böra beaktas. Lämpligt torde vara att förteckning å varuslag, motsvarande den som nu finnes intagen i författningstexten, fogas som bilaga till den nya författningen. Därigenom skulle ernås den fördelen, att erforderliga ändringar i fråga om varuförteckningen kunde vidtagas utan ändring av själva kungörelsen.

Utlåtanden ha avgivits av *försvarets civilförvaltning*, *riksräkenskapsverket* och *statens sakrevision* (Del II, s. 72—74), vilka samtliga tillstyrka förslaget om revision av avskrivningskungörelsen.

Riksdagen finner de skäl som av revisorerna anförts för en översyn av bestämmelserna på förevarande område vara övertygande. Behovet av en re-

vision har också till alla delar bestyrkts av de i ärendet hörda myndigheterna.

Riksdagen får sålunda anhålla, att Kungl. Maj:t ville föranstalta om utredning rörande de av revisorerna avhandlade spörsmålen.

6:o)

Kontrollen över barnavårdsnämndernas handhavande av mödrahjälsmedel.

Under socialdepartementet, § 14, ha revisorerna påtalat vissa brister i kontrollen över mödrahjälsmedlen (Del I, s. 68—70).

Revisorerna lämna inledningsvis en redogörelse för gällande bestämmelser på förevarande område. Av redogörelsen framgår bl. a. att det ankommer på vederbörande länsstyrelse att kontrollera, dels att beviljad mödrahjälp använts på i mödrahjälsnämnds beslut föreskrivet sätt, dels att barnavårdsnämnd ställer sig gällande föreskrifter angående redovisning av utbetald mödrahjälp till efterrättelse.

Utöver dessa föreskrifter finnes intet stadgat angående kontrollen av mödrahjälsmedlen. Några stadganden av innebörd att det skulle åligga länsstyrelsen att kassagranska de hos barnavårdsnämnd förvarade mödrahjälsmedlen eller att under ärendenas handläggning granska barnavårdsnämnds åtgärder härutinnan finnas sålunda icke. Ej heller finnas föreskrifter utfärdade om skyldighet för de kommunala revisorerna att tillse att mödrahjälsmedlen icke obehörigen användas eller att övervaka att barnavårdsnämnd i övrigt handhaver den med mödrahjälsverksamheten förknippade bokföringen och redovisningen på ett tillfredsställande sätt.

Avsaknaden av föreskrifter i nu berörda hänseende har medfört, att kontroll av mödrahjälsmedlens handhavande på en del håll ej äger rum. Enär varken den statliga myndigheten, länsstyrelsen, eller de kommunala myndigheterna anse sig skyldiga att företaga sådan granskning.

Under § 10 i sin berättelse upptogo riksdagens år 1945 församlade revisorer till behandling spörsmålet angående kontrollen över barnavårdsnämndernas redovisningar av mödrahjälsmedel. Revisorerna funno det uppenbart att, därest man ville försäkra sig om en riktig användning av mödrahjälsmedlen, en effektivare kontroll över redovisningen av dessa medel måste anordnas. Det syntes därför revisorerna angeläget, att de kommunala revisorernas granskning utsträcktes att omfatta även mödrahjälsmedlen. En sålunda utvidgad granskning syntes utgöra en förutsättning för ett riktigt fullgörande av den kommunala revisionen, vilken icke vore effektiv utan att den omfattade samtliga under de kommunala myndigheternas förvaltning stående kassor.

I sitt utlåtande nr 155 framhöll statsutskottet vid 1946 års riksdag bl. a., att vad revisorerna härutinnan anfört syntes utskottet vara förtjänt av upp-

märksamhet. Utskottet förutsatte emellertid, att det av revisorerna berörda spörsmålet komme att bli föremål för övervägande i samband med den av 1946 års kommunallagstiftningskommitté verkställda utredningen, varför utskottet inskränkte sig till att för riksdagen omförmåla vad i ärendet förekommit.

Revisorerna ha gjort följande alimänna uttalande.

Med hänsyn till den stora omfattning mödrahjälpverksamheten tagit — under innevarande budgetår ha för ändamålet anvisats 13 miljoner kronor — framstår det enligt revisorernas mening såsom angeläget, att frågan om kontrollen över dessa medel bringas till en snar lösning. Svårigheterna att åstadkomma en tillfredsställande kontroll över mödrahjälpmedlen torde bland annat sammanhånga med avsaknaden av föreskrifter beträffande kommuns skyldighet att i sin revision inbegripa jämväl dessa medel. Fall hava även förekommit, där kommun ansett sig icke hava skyldighet att kontrollera desamma. I sådana fall måste även den kommunala revisionen av barnavårdsnämnds medel bli skäligen meningslös, då redogöraren hos barnavårdsnämnd ofta nog kommer att disponera över två kassor, varav endast en är underkastad revision. Bristerna i rådande kontrollsystem ha även möjliggjort tillgrepp av mödrahjälpmedel.

Revisorerna förutsätta, att frågan om den kommunala kontrollen av mödrahjälpmedlen finner sin slutliga lösning i samband med nu pågående utredning om bland annat den kommunala revisionen (1946 års kommunallagstiftningskommitté). I avvaktan härå synas emellertid provisoriska åtgärder böra vidtagas. I sådant hänseende synes kunna ifrågasättas, om icke såsom villkor för erhållande av mödrahjälpmedel kommun borde förpliktas vidtaga anordningar för betryggande kontroll över medlen.

Utlåtanden ha avgivits av *socialstyrelsen* och *riksräkenskapsverket* (Del II, s. 86—90), vilka helt ansluta sig till revisorernas uppfattning, att i avbidan på en slutlig lösning av frågan om den kommunala kontrollen över mödrahjälpmedlen provisoriska åtgärder böra vidtagas till förhindrande av att mödrahjälpmedel disponeras på obehörigt sätt. I likhet med revisorerna anse de nämnda myndigheterna vidare, att de sålunda erforderliga åtgärderna böra givas den formen, att såsom villkor för erhållande av mödrahjälpmedel vederbörande kommun åläggas anordna betryggande kontroll.

I sitt utlåtande i anledning av riksdagens år 1945 församlade revisorers berättelse framhöll riksdagens statsutskott beträffande här avsedda spörsmål, att utskottet förutsatte att detta skulle komma att finna sin lösning i samband med det åt 1946 års kommunallagstiftningskommitté lämnade utredningsuppdraget. Genom vissa på senare tid inträffade fall av oredlighet vid handhavandet av mödrahjälpmedel ha de av revisorerna gjorda uttalandena fått förnyad aktualitet. I likhet med revisorerna finner riksdagen det påkallat att, i avvaktan på utredningens resultat, provisoriska åtgärder på förevarande område snarast vidtagas. Lämpligt synes vara att förslag härom utarbetas av socialstyrelsen.

Riksdagen får sålunda anhålla, att Kungl. Maj:t ville föranstalta om skyndsamma åtgärder i det av revisorerna angivna syftet.

7:0)

Allmänna arvsfonden.

Under socialdepartementet, § 18, ha revisorerna lämnat en redogörelse för den genom understöd ur allmänna arvsfonden bedrivna verksamheten (Del I, s. 91—97).

Allmänna arvsfonden tillskapades i samband med antagandet av lagen den 8 juni 1928 om arv, vilken lag trädde i kraft den 1 januari 1929. Genom den nya lagstiftningen begränsades arvsrätten på så sätt, att kusiner och avlägsnare skyldemän uteslötos från arvsrätt. I anslutning härtill föreskrevs i 5 kap. 1 § nämnda lag, att arv, till vilket ingen arvinge finnes, skulle tillfalla »en fond, benämnd allmänna arvsfonden».

Enligt gällande bestämmelser skall den egendom, som i arv tillfaller fonden, så ock egendom, som må tillfalla fonden genom gåva eller testamente, utan sammanblandning med andra medel förvaltas av statskontoret såsom en särskild fond för främjande av barns och ungdoms vård och uppfostran. Vad beträffar villkoren för erhållande av understöd finnes — utöver nyssnämnda allmänna bestämmelse — allenast föreskrivet, att understöd ej må utlämnas för åtgärd, vars bekostande åligger stat eller kommun. De principer, som tillämpats vid utdelande av understöd ur arvsfonden, ha sålunda utformats genom praxis. Understöd ur fonden utdelas av Konungen.

Under årens lopp hava understöd ur fonden i främsta rummet tilldelats olika slag av barnhem, anstalter till stöd för hemuppfostran, d. v. s. barnavårdscentraler, barnkrubbor och barnträdgårdar samt sommarkolonier för barn. I den mån medel funnits tillgängliga för utdelning, hava understöd tilldelats jämväl föreningar, stiftelser och institutioner av inbördes olika slag, vilkas verksamhet varit till gagn för barn och ungdom. Bland understöd till institutioner av sistnämnda slag märkas bidrag till sådana ändamål som exempelvis anordnande av hem för springpojkar samt för annan såväl manlig som kvinnlig ungdom i uppväxtåldern, inrättande av skolhem för läroverksungdom, uppförande av sportstugor för scoutsammanslutningar och andra ungdomsorganisationer, anordnande av konvalescenthem för medellösa barn, inrättande av barnavårdsavdelningar i anslutning till husmodersskolor, anordnande av demonstrationskurser i barnavård m. m.

Fördelningen av de ur allmänna arvsfonden intill utgången av budgetåret 1945/46 utdelade medlen på de olika ändamål, som tillgodosetts genom understöd, framgår av en av revisorerna sammanställd tablå (s. 96), till vilken torde få hänvisas. I anslutning härtill framhålla revisorerna, att sedan allmänna arvsfondens tillkomst stat och kommuner kommit att utsträcka sin stödjande verksamhet till ett flertal nya områden, vilka tidigare fallit inom ramen för arvsfondens verksamhet.

Revisorerna ha gjort följande allmänna uttalande.

Till följd av det rikliga tillflödet av arvsmedel till allmänna arvsfonden har fonden kunnat bedriva en understödsverksamhet av betydande omfatt-

ning. Sedan fondens tillkomst hava influtit arvsmedel med tillhoppa närmare 20 miljoner kronor. Under samma tid hava från fonden utlämnats understöd till olika ändamål med sammanlagt omkring 12 miljoner kronor. Fondens behållning uppgick vid utgången av budgetåret 1945/46 till 8 480 000 kronor.

Såsom ovan framhållits, har med avseende å arvsfondens användning föreskrivits, att understöd ej får utgå för åtgärd, vars bekostande åligger stat och kommun. Vid bestämmelsens tillkomst åsyftades i första hand, att understöd skulle kunna lämnas till alla sådana åtgärder till barns och ungdoms välfärd, som antingen avsåges i barnavårdslagen, såsom barnhem, anstalter till stöd för barnuppfostran — till vilka finge räknas barnkrubbor, barnträdgårdar, arbetsstugor — barnavårdscentraler m. m., eller ock fölle utom den sociala barnavården, exempelvis utdelande av studiebidrag.

Utvecklingen har emellertid medfört, att det allmänna i alltmera ökad omfattning kommit att påtaga sig kostnaderna för nya uppgifter på barnavårdens och ungdomsvårdens områden. Sålunda hava bland annat anvisats särskilda riksstatsanslag till inrättande och drift av barnhem samt stipendier för bedrivande av studier vid vissa läroanstalter.

Syftet med tillskapandet av allmänna arvsfonden har, såsom nämnts, varit att bidra till främjandet av barns och ungdoms vård och fostran. Samtidigt med att fondmedlen ökats har emellertid till följd av den ovan antydda utvecklingen fondens verksamhetsområde kommit att till väsentliga delar beskäras. En dylik utveckling måste givetvis för arvsfondens del framstå såsom mindre lycklig. Med hänsyn härtill bör enligt revisorernas mening tagas under övertvägande, huruvida icke fondens verksamhet bör utsträckas till att omfatta nya uppgifter på hithörande område.

Utlåtande har avgivits av *socialstyrelsen* (Del II, s. 111—112). Enligt ämbetsverkets mening äro möjligheterna att i föreliggande situation utsträcka arvsfondens verksamhet till nya uppgifter inom det med fonden avsedda ändamålet mycket begränsade. Om den hittillsvarande utvecklingen fortsätter, kunna förhållandena emellertid bliva annorlunda. Socialstyrelsen lämnar i anslutning härtill ett flertal exempel på ändamål som skulle behöva tillgodoses, därest i framtiden nya grenar inom barna- och ungdomsvården kunde bli delaktiga av understöd ur fonden.

Det allmänna har under senare år i alltmer ökad omfattning påtagit sig kostnaderna för åtgärder på barna- och ungdomsvårdens områden. Såsom revisorerna framhålla har därigenom allmänna arvsfondens verksamhetsfält kommit att beskäras. Enligt riksdagens mening är det önskvärt att en översyn av hithörande bestämmelser kommer till stånd. Därvid bör särskilt undersökas, huruvida och i så fall på vad sätt en utvidgning av arvsfondens verksamhetsområde lämpligen kan ske.

Riksdagen anhåller sålunda, att Kungl. Maj:t ville taga under övertvägande åtgärder i det av riksdagen angivna syftet.

8:o)

Kommunernas ersättningsskyldighet i visst fall enligt fattigvårdslagen och barnavårdslagen.

Under socialdepartementet, § 19, ha revisorerna ifrågasatt, huruvida icke vissa bestämmelser i fattigvårds- och barnavårdslagarna borde ändras (Del I, s. 97—100).

Enligt gällande bestämmelser, vilka inrymmas i 50 § 2 mom. lagen den 14 juni 1918 om fattigvården i paragrafens lydelse enligt lag den 11 juni 1926, må en vistelsekommun icke erhålla ersättning från hemortsrättskommunen för fattigvård, som bestått i bekostande på skolbarn av kläder, underhåll eller annat, som avser att sätta dem i tillfälle att begagna skolundervisningen, läkar- eller förlossningshjälp eller medicin, då hjälpen eller medicinen lämnats annorledes än i förening med vård å anstalt, eller begravningshjälp.

De ifrågavarande bestämmelserna grunda sig på ett av fattigvårdslagstiftningskommittén den 19 februari 1915 avgivet betänkande med förslag till lag om fattigvården. I vad avser nu behandlade fråga, motiverades förslaget med att genom ett stadgande av detta slag skulle tydligen ett stort antal tvisteämnen mellan kommunerna röjas ur vägen, vilket skulle komma att få en väsentlig betydelse med hänsyn till minskande av fattigvårdsprocesserna mellan kommunerna.

Enligt 62 § barnavårdslagen skola i fråga om ersättning av hemortskommun för utgift för omhändertaget barn de bestämmelser, vilka äro meddelade i fattigvårdslagen, äga motsvarande tillämpning.

Frågan om ändring av ovan berörda bestämmelser angående kommunernas inbördes ersättningsskyldighet i vad avser av vistelsekommun lämnad fattigvård har vid flera tillfällen upptagits till behandling, senast vid 1929 och 1930 års riksdagar, utan att dock leda till någon åtgärd. Riksdagens ställningstagande i frågan föranleddes bland annat av att pågående utredning rörande det interkommunala skatteutjämningsproblemet ännu icke blivit slutförd.

Revisorerna ha gjort följande allmänna uttalande.

Syftet med här ifrågavarande bestämmelser har, såsom framgår av vad ovan anförts, varit att i möjligaste mån undanröja tvisteämnen mellan kommunerna och på så sätt bidra till minskande av antalet fattigvårdsprocesser. Förhoppningarna härutinnan hava emellertid icke infriats. Erfarenheterna under den tid, dessa stadganden varit i tillämpning, giva tvärtom vid handen, att desamma i stor utsträckning bidragit till uppkomsten av dylika processer. Anledningen härtill torde enligt revisorernas mening vara, att föreskrifterna i fråga äro ägnade att medföra en orättvis fördelning av kostnaderna för ifrågavarande vård kommunerna emellan. Från dessas sida hava också tendenser förmärkts att på olika sätt kringgå bestämmelserna. Det är sålunda icke ovanligt, att exempelvis en vistelsekommun — i avsikt att på en omväg bereda sig ersättning av hemortskommunen för fattigvårdskostnad,

som avses i 50 § 2 mom. fattigvårdslagen — i stället för att direkt likvidera en dylik utgift — tillhandahåller vederbörande hjälpsökande ett kontant be-
lopp att av denne användas efter gottfinnande, för vilken sistnämnda kost-
nad ersättning kan avkrävas hemortskommunen med stöd av 50 § 1 mom.
samma lag. Uppenbart torde vara att härigenom skapas irritationsmoment,
som ofta icke kunna avvecklas annorledes än genom process kommunerna
emellan.

Även för den enskilde hjälpsökanden kunna bestämmelserna vara till
nackdel. Det torde sålunda ligga i sakens natur, att en vistelsekommun i möj-
ligaste mån söker begränsa tilldelningen av understöd, för vilka ersättning
icke kan erhållas av hemortskommunen; stundom torde även kunna inträffa,
att vistelsekommunen helt underlåter att lämna sådant understöd.

Då syftet med nu ifrågavarande stadganden sålunda till stor del förfelats,
torde det enligt revisorernas mening böra tagas under övervägande, huru-
vida icke en ändring av nu berörda bestämmelser kan befinnas påkallad.

Utlåtanden ha avgivits av *socialstyrelsen* samt *länsstyrelserna i Stock-
holms, Östergötlands och Västerbottens län* (Del II, s. 113—116).

Enligt socialstyrelsens uppfattning tala de av revisorerna påpekade olägen-
heterna för att frågan om en ändring av förevarande bestämmelser upptages
till prövning. Styrelsen upplyser samtidigt, att inom socialvårdskommittén
f. n. pågår arbete med översyn av den nuvarande fattigvårdslagstiftningen,
varför vad revisorerna anfört lämpligen borde bringas till kommitténs kän-
nedom för att beaktas under det pågående utredningsarbetet.

Även länsstyrelsen i Stockholms län ansluter sig i princip till revisorernas
uppfattning. Länsstyrelsen i Östergötlands län ifrågasätter däremot — under
framhållande av möjligheten av en framtida allmän revision av fattigvårdslagen — huruvida
tidpunkten är den rätta för en sådan partiell ändring som
revisorerna avse. Länsstyrelsen i Västerbottens län slutligen anser att en om-
arbetning av de ifrågavarande bestämmelserna bör anstå i avbidan på den
genom socialvårdskommittén pågående revisionen av fattigvårdslagstift-
ningen.

Vid framläggandet av sitt den 19 februari 1915 avgivna förslag till lag om
fattigvården förutsatte fattigvårdslagstiftningskommittén bland annat, att
ett genomförande av den nya lagen skulle bidra till en väsentlig minskning
av antalet fattigvårdsprocesser kommunerna emellan. Såsom revisorerna
framhålla ha dessa förhoppningar icke infriats. Även i övrigt synas vissa
olägenheter vara förbundna med gällande bestämmelser rörande mellanha-
vandets mellan vistelse- och hemortsrättskommuner, i vad avser kostnaderna
för viss fattigvård och barnavård. Behov av översyn av bestämmelserna tor-
de därför föreligga.

Enligt riksdagens mening kan dock den nu berörda frågan icke behandlas
isolerad från spörsmålet om fattigvårdslagstiftningens utformning överhuvud
taget, varmed den år 1938 tillsatta socialvårdskommittén för närvarande är
sysselsatt. I likhet med socialstyrelsen finner riksdagen det lämpligt, att de
av revisorerna framförda synpunkterna bringas till socialvårdskommitténs
kännedom att tagas under övervägande vid fullgörandet av det åt kommittén
lämnade utredningsuppdraget.

Riksdagen får sålunda anhålla, att Kungl. Maj:t ville vidtaga åtgärder i syfte att i det föregående berörda spörsmål tagas under övervägande i samband med ovan angivna utredning.

9:o)

Fattigvårds- och barnavårdskonsulenternas verksamhet.

Under socialdepartementet, § 20, ha revisorerna påtalat vissa otillfredsställande förhållanden beträffande fattigvårds- och barnavårdskonsulentorganisationen (Del I, s. 100—107).

I samband med tillkomsten av 1918 års fattigvårdslag kom den lokala statliga inspektionen över fattigvården ävensom den statliga upplysnings- och rådgivningsverksamheten för de kommunala socialvårdsmyndigheterna att anförtros särskilda tjänstemän, konsulenter. År 1926 utvidgades de på nämnda befattningshavare ankommande arbetsuppgifterna till att omfatta även barnavården. Antalet fattigvårds- och barnavårdskonsulenter utgör f. n. tretton, fördelade på olika distrikt.

Enligt gällande bestämmelser har konsulent att tillhandagå länsstyrelserna inom distriktet i allt vad som rör länsstyrelsernas befattning med fattigvård, barnavård och ungdomsskydd i distriktets kommuner. Därvid åligger det särskilt konsulenten att utöva uppsikt över kommunernas fattigvård, barnavård och ungdomsskydd.

Konsulent skall vidare på socialstyrelsens vägnar och under styrelsens ledning utöva tillsyn över tillämpningen, i vad på barnavårdsnämnden ankommer, av förordningen om mödrahjälp. Å länsstyrelsens vägnar har han att övervaka att de förpliktelser, vilka enligt lagen om barn utom äktenskap och med stöd därav utfärdade föreskrifter åligga barnavårdsnämnderna, behörigen fullgöras. Konsulent har även att avgiva yttranden i de frågor rörande fattigvård, barnavård, ungdomsskydd och mödrahjälp, vilka av länsstyrelserna, socialstyrelsen eller statens inspektör för fattigvård och barnavård till honom hänskjutas, ävensom att verkställa granskning av barnavårdsnämndernas ansökningar om statsbidrag till vissa för skyddsuppfostran omhändertagna barn.

Härutöver åligger det konsulent att lämna fattigvårdsstyrelserna och barnavårdsnämnderna upplysningar och råd i allt vad som rör kommunernas fattigvård och barnavård. Vidare har han att med upplysningar och råd tillhandagå såväl barnavårdsnämnderna beträffande de förpliktelser, som åligga dem enligt lagen om barn utom äktenskap, förordningen om mödrahjälp och lagen om förskottering av underhållsbidrag till barn, som ock nykterhetsnämnderna i fråga om deras åligganden enligt lagen om behandling av alkoholister.

Än vidare skall konsulenten på begäran tillhandagå föreningar och enskilda, vilka inom distriktet utöva frivilligt understöds- eller barnavårdsarbete, med upplysningar och råd.

Genom resor i distriktet skall konsulenten göra sig underrättad om förhållandena på det område, som är föremål för hans verksamhet. Ledningen av denna reseverksamhet tillkommer socialstyrelsen, som på förslag av konsulenten för varje halvårsperiod fastställer resplan, upptagande de kommuner, som under denna tid skola besökas. Bland konsulentens uppgifter i övrigt må nämnas, att han bör i samråd med länsstyrelserna och socialstyrelsen verka för att kommunerna, då sådant synes ändamålsenligt, träffa överenskommelser om upprättande av gemensamma fattigvårds- och barnavårdsanstalter samt andra gemensamma anordningar för fattigvården och barnavården.

Av det ovan anförda framgår att fattigvårds- och barnavårdskonsulenterna utöva sin verksamhet dels genom expeditjonsarbete, dels ock genom upplysningsverksamhet och personliga inspektionsresor i orterna.

Konsulent, åt vilken icke kan beredas arbetsrum med telefon i av staten upplåten lokal, äger åtnjuta expensersättning med 500 kronor för år. Konsulent äger vidare erhålla ersättning för kostnader, som han styrker sig hava haft för anlåtande av biträde vid fullgörande av honom i tjänsten åvilande skriv- och expeditjonsarbete, konsulenten i åttonde (från och med den 1 oktober 1945 tolfte) distriktet med högst 1 800 kronor för år samt envar av konsulenterna i övriga distrikt med högst 625 kronor för år.

Genom beslut den 31 maj 1946 har Kungl. Maj:t för varje distrikt fastställt de belopp, vilka må utgå till reseersättningar under budgetåret 1946/47 och som icke må utan Kungl. Maj:ts medgivande överskridas. Dessa belopp variera frånsett Gotlands län mellan lägst 2 600 kronor (i åttonde och nionde distrikten) och högst 3 400 kronor (i tredje distriktet). I fråga om kostnader, som konsulent visat sig hava haft för interurbana telefonsamtal, gäller att dessa ersättas utan begränsning från annan ort än bostadsorten, medan kostnader för dylika samtal från bostadsorten ersättas högst intill vissa fastställda belopp, vilka för budgetåret 1946/47 variera mellan lägst 200 kronor och högst 250 kronor.

För att belysa expeditjonsarbetets omfattning och besöksfrekvensen inom de olika länen ha revisorerna låtit uppgöra dels en sammanställning över antalet under år 1945 diarieförda ärenden och utgående skrivelser, dels en sammanställning över antalet under samma år besökta kommuner, fördelade efter den tid som förflutit sedan senaste konsulentbesök i kommunen. Av sammanställningarna framgår att konsulenternas expeditjonsarbete tagit en mycket stor omfattning, ävensom att det vid konsulentorganisationens tillkomst uttalade önskemålet att varje kommun borde besökas minst vartannat år icke kunnat tillgodoses. Beträffande de ifrågavarande uppgifterna i övrigt torde få hänvisas till berättelsen (s. 103 och 104).

Revisorerna ha gjort följande allmänna uttalande.

Av den lämnade redogörelsen framgår, att en mycket betungande arbetsbörda kommit att åvila fattigvårds- och barnavårdskonsulenterna. Från skilda håll har även detta förhållande tid efter annan påtalats.

Uppenbart är att ju mer omfattande och mångförgrenad vår socialvård

blivit, desto mer maktpåliggande hava även konsulenternas arbetsuppgifter framstått. Det oaktat befinner sig konsulentorganisationen efter att hava fungerat i över 25 år relativt sett på samma ståndpunkt i fråga om utrustning med konsulentbefattningar och expeditionella resurser som vid verksamhetens början. Sålunda må nämnas, att konsulenterna väsentligen äro hänvisade till att själva utföra registrerings- och övrigt skrivarbete.

Enligt revisorernas mening hör stor vikt fästas vid den förtrogenhet med ortsförhållandena, konsulenterna kunna förvärva. Endast genom de personliga kontakter, som skapas genom besök i orterna, kan konsulenternas upplysningsverksamhet få en riktigare och efter det aktuella behovet bättre anpassad inriktning än genom skriftväxling. Konsulenternas personliga iakttagelser torde även vara av avgörande betydelse för en verkligt effektiv tillsyn över handhavandet av fattigvård, barnavård, mödrahjälp m. m. samt över vårdförhållandena å ålderdomshem och barnhem, varigenom även missförhållanden i tid kunna upptäckas, rättas eller förebyggas. I åtskilliga kommuner har man ofta svårt att överblicka den omfattande lagstiftning, som direkt eller indirekt berör fattigvårdsstyrelsernas och barnavårdsnämndernas verksamhet, varför konsulenternas tillsyn blir i allt högre grad påkallad.

Emellertid har konsulenternas reseverksamhet efter hand kommit att alltmer inskränkas främst till följd av den ökade bundenheten vid expeditjonsarbetet men även genom exempelvis begränsning av reseanslagen. Såsom revisorerna ovan påvisat, hava konsulenterna att i avsevärd utsträckning besvara remisser och framställningar samt att avgiva utlåtanden i olika ärenden till såväl statliga och kommunala myndigheter av skilda slag som enskilda institutioner och privatpersoner. Härigenom har det vid konsulentorganisationens tillkomst uttalade önskemålet, att kommunerna i riket borde besökas av konsulent minst vartannat år, kommit att alltmer träda i bakgrunden. Med nuvarande arbetsbelastning torde sålunda i genomsnitt 3 å 4 år förflyta mellan två på varandra följande konsulentbesök inom en och samma kommun. Såsom ovan påvisats, redovisas i ett icke obetydligt antal fall än längre tidsintervaller. I ett fall har exempelvis förekommit, att kommun icke besökts på 11 år. Den snäva begränsning i rätten att använda telefon, som för närvarande tillämpas, framstår såsom ett ytterligare hinder i kontakten med kommunerna.

De partiella reformer — främst tillsättande av länsstyrelsernas barnavårdsassistentbefattningar och utökningen av antalet distrikt — som genomförts, kunna icke sägas ha i nämnvärd mån löst frågan om konsulenternas arbetsbelastning. Rådande förhållanden ha även fått en ökad aktualitet med hänsyn till de viktiga reformer på socialvårdens område, som de senare åren genomförts eller äro på väg att genomföras. Här må exempelvis nämnas, att konsulenterna anförtratts nya betydelsefulla arbetsuppgifter, vilka sammanhånga med barnavårdsnämndernas befattning med ärenden i anledning av den nya lagstiftningen om villkorlig dom, villkorlig frigivning och åttelseftergift samt med utvidgningen av tillämpningsmöjligheterna i förebyggande syfte av 22 § d) i barnavårdslagen. Även i avseende å den nya lagstiftningen om den psykiska barna- och ungdomsvården ha konsulenterna tilldelats viss befattning. Det är uppenbart att den praktiska utformningen och framgången — i vad på de kommunala myndigheterna beror — vid tillämpningen av dessa viktiga reformer äro till stor del beroende av den effektiva rådgivning, som konsulenterna kunna giva respektive kommunala myndigheter i den aktuella situationen.

Mot bakgrunden av vad ovan anförts synes det revisorerna angeläget att

åtgärder vidtagas i syfte att avhjälpa nu rådande otillfredsställande förhållanden med avseende å fattigvårds- och barnavårdskonsulentorganisationen.

Utlåtande har avgivits av *socialstyrelsen* (Del II, s. 116—119), som helt instämmer i revisorernas uttalande. Efter att ha berört vissa åtgärder, ägnade att avhjälpa de av revisorerna påtalade missförhållandena, erinrar ämbetsverket slutligen om att socialvårdskommittén kommer att i ett större sammanhang behandla socialvårdens läns- och centralorganisation och att därvid konsulentverksamheten givetvis måste bli föremål för granskning och förslag. Enligt socialstyrelsens mening bör emellertid nämnda förhållande icke få hindra en omprövning snarast möjligt av de av såväl revisorerna som styrelsen berörda åtgärderna för att vinna en ur olika synpunkter mycket angelägen effektivisering och ekonomisering av konsulentverksamheten.

Revisorerna ha i förevarande sammanhang lämnat en redogörelse för de arbetsuppgifter som åvila fattigvårds- och barnavårdskonsulenterna. I anslutning härtill ha revisorerna fäst uppmärksamheten vid det förhållandet, att konsulentorganisationen — särskilt i vad gäller de expeditionella resurserna — befinner sig på nära nog samma ståndpunkt som vid verksamhetens början för över 25 år sedan. Konsulenternas möjligheter att fullgöra de på dem ankommande åliggandena ha därigenom starkt hämmats. Vad revisorerna härutinnan anfört har socialstyrelsen till alla delar vitsordat. Även riksdagen är av den uppfattningen, att ifrågakarande förhållande måste betecknas såsom mindre tillfredsställande.

Frågan om konsulentorganisationens mest ändamålsenliga utformning torde komma att prövas av socialvårdskommittén. Enligt riksdagens mening bör emellertid i avvaktan på en slutlig lösning av frågan vissa åtgärder redan nu vidtagas för en effektivisering av konsulentorganisationen. Den omedelbara översyn över bestämmelserna på förevarande område, som sålunda får anses erforderlig, torde böra ankomma på socialstyrelsen att utföra.

Under åberopande av det anförda får riksdagen anhålla, att Kungl. Maj:t ville taga under övervägande åtgärder i av revisorerna angivet syfte.

10:o)

Fonden för reglering av läkemedelspriser m. m.

Under socialdepartementet, § 23, ha revisorerna berört vissa frågor som sammanhånga med den av medicinalstyrelsen förvaltade fonden för reglering av läkemedelsprisen m. m. (Del I, s. 117—122).

Enligt gällande bestämmelser är apoteksinnehavare skyldig att erlagga en allmän avgift till bestridande av utgifter för apoteksväsendets gemensamma ändamål. Med dylika ändamål avses i första hand pensionering av apoteksinnehavare och å apotek anställda, beredande av ålderstillägg jämte vissa andra löneförmåner åt apotekens farmaceutiska personal, beredande av

ersättning för hållande av filialapotek samt täckande i vissa fall av förlust av apoteksrörelse. Vad därefter återstår av de allmänna avgifterna skall tillföras fonden för reglering av läkemedelsprisen m. m., vilken förvaltas av medicinalstyrelsen.

Enligt reglementet för sistnämnda fond skola de till fonden influtna medlen — däri inbegripet upplupen avkastning — sedan vissa förvaltningskostnader bestritts, avsättas, till dess de uppgå till visst av Kungl. Maj:t bestämt belopp. Avsatta medel skola tills vidare användas till gäldande av sådana utgifter, för vilkas bestridande allmänna avgifter äro avsedda men ej förslå. Uppgå de avsatta medlen till det av Kungl. Maj:t bestämda beloppet, skola de till fonden inflytande medlen, sedan förvaltningskostnader bestritts, tills vidare användas till reglering av läkemedelsprisen på sätt Kungl. Maj:t bestämmer. Har nämnda belopp uppnåtts, skall medicinalstyrelsen göra anmälan därom till chefen för socialdepartementet och, om styrelsen finner skäl därtill föreligga, framlägga förslag dels till sådan ändring av gällande grunder för läkemedelstaxering å apotek, att läkemedelsprisen nedbringas, dels ock till användning av de medel, som tills vidare skola användas till reglering av läkemedelsprisen. Det belopp, vartill fonden skulle växa, innan åtgärder för sänkning av läkemedelsprisen skulle vidtagas, har sedermera av Kungl. Maj:t fastställts till 3 miljoner kronor.

Revisorerna ha låtit sammanställa vissa uppgifter rörande dels apotekens sammanlagda omsättning under ett vart av åren 1937—1945 och dels den ifrågavarande fondens ställning vid utgången av ett vart av nämnda år. Beträffande denna sammanställning torde få hänvisas till berättelsen (s. 120).

Enligt uppgift från medicinalstyrelsen ha från fonden utom förvaltningsutgifter endast bestritts 5 496 kronor under år 1940 och 215 kronor under år 1941 till utredningar, som haft samband med uttagande från apoteken av allmänna avgifter, samt till en utredning angående verkningarna av olika tänkbara förändringar i gällande medicinaltaxegrunder m. m.

Revisorerna ha gjort följande allmänna uttalande.

Av den lämnade redogörelsen framgår, att fonden för reglering av läkemedelsprisen m. m. under de senaste två åren vuxit med 7 à 8 miljoner kronor om året. Vid utgången av år 1945 uppgick den till i runt tal 26,8 miljoner kronor. Revisorerna anse sig böra räkna med att fonden, om medicinaltaxegrunderna tills vidare i huvudsak bliva oförändrade i avvaktan på förslag i ämnet från 1946 års läkemedelsutredning, årligen alltfort kommer att tillföras relativt betydande belopp.

Fonden har ännu icke använts till sitt syfte att reglera läkemedelsprisen, vilket synes hava varit avsikten, så snart fonden uppnått en storlek av 3 miljoner kronor. Anledningen härtill har enligt medicinalstyrelsen varit svårigheterna att under tidigare rådande krisförhållanden bedöma utvecklingen inom apoteksväsendet. Medicinalstyrelsen har innevarande höst underställt chefens för socialdepartementet prövning frågan om åtgärder i anledning av fondens tillväxt.

Revisorerna vilja framhålla, att — även om i samband med sjukkasereformens genomförande åtgärder från statsmakternas sida äro att förvänta

för att minska de sjukas kostnader för läkemedel — det icke längre torde kunna anföras bärande skäl för att dröja med de åtgärder i samma syfte, som kunna bli möjliga genom att taga fondens medel i anspråk. Såsom redan apotekssakkunniga av år 1931 anført, synas därvid de varaktigt sjukas kostnader för läkemedel i första hand böra nedbringas. Huruvida härvid viss rabattgivning bör ifrågakomma eller läkemedlen böra tillhandahållas kostnadsfritt eller om förmånen bör gälla vissa bestämda läkemedel eller vissa grupper sjuka, kan icke utan särskild utredning avgöras. Det bör uppdragas åt medicinalstyrelsen att till Kungl. Maj:t avgiva förslag i ämnet. Det tekniskt-administrativa förfarande, som kan behöva komma i fråga vid en sådan användning av fondens medel, synes icke innebära svårigheter av den grad, att de böra förhindra frågans lösning.

Utlåtanden ha avgivits av *medicinalstyrelsen, apotekens avgiftsnämnd och 1946 års läkemedelsutredning* (Del II, s. 127—131).

Medicinalstyrelsen ansluter sig till uppfattningen, att man inte längre bör dröja med de åtgärder i syfte att minska de sjukas kostnader för läkemedel, som kunna bli möjliga genom att taga regleringsfondens medel i anspråk. Efter att ha närmare berört de olika utvägar som därvid stå till buds stannar styrelsen vid att föreslå, att kostnaderna för läkemedel vid vissa kvalificerade (kroniska) sjukdomar skola få bestridas genom anlitande av fonden. I anslutning härtill förklarar sig styrelsen beredd att utreda frågan om vilka läkemedel som böra komma i fråga.

Även apotekens avgiftsnämnd anser att åtgärder omedelbart böra vidtagas till förverkligande av de syften fonden har att tillgodose. 1946 års läkemedelsutredning däremot har kommit till den uppfattningen, att en utredning i enlighet med revisorernas förslag — vid sidan av den som läkemedelsutredningen för närvarande bedriver — icke torde vara erforderlig. Därest sådan utredning likväl kommer till stånd, förutsätter läkemedelsutredningen att därvid samarbete i någon form kommer att äga rum med läkemedelsutredningen.

Den av revisorerna verkställda undersökningen ger vid handen, att fonden för reglering av läkemedelsprisen m. m. vid utgången av år 1945 uppgick till ett belopp av närmare 27 miljoner kronor. Enligt vad riksdagen inhämtat, har fondens kapitalbehållning sedan nämnda tidpunkt ytterligare ökat; den belöpte sig vid årsskiftet 1946/47 till i runt tal 32,5 miljoner kronor. Oakttat avsikten synes ha varit att taga de ifrågavarande medlen i anspråk för reglering av läkemedelsprisen, så snart densamma överskridit ett belopp av 3 miljoner kronor, ha några åtgärder i denna riktning icke vidtagits.

Riksdagen får i detta sammanhang erinra om att jämlikt Kungl. Maj:ts den 7 juni 1946 lämnade bemyndigande särskilda sakkunniga tillkallats för utredning angående apoteksväsendet, droghandeln och läkemedelsindustrien. Enligt direktiven för de sakkunniga, vilka antagit benämningen 1946 års läkemedelsutredning, bör syftet med utredningen bland annat vara att genom en rationell plan för läkemedelsförsörjningen söka åstadkomma ett förbilligande av läkemedlen. Den i det föregående avhandlade fonden beröres dock

icke särskilt i direktiven. Enligt riksdagens mening synes hinder icke möta att nämnda fond, i överensstämmelse med vad revisorerna föreslagit, omedelbart tages i anspråk för avsett ändamål. Huruvida de praktiska förslag till medlens disponerande, som i detta sammanhang må finnas erforderliga, lämpligen böra utarbetas av medicinalstyrelsen eller av läkemedelsutredningen, undandraget sig riksdagens bedömande.

Riksdagen anhåller, att Kungl. Maj:t ville föranstalta om åtgärder i av riksdagen angivet syfte.

11:o

Anställningsregistret.

Under socialdepartementet, § 26, ha revisorerna ifrågasatt, huruvida icke det hos länsstyrelserna förda anställningsregistret skulle för framtiden kunna slopas (Del I, s. 134—140).

I kungörelsen den 30 april 1943, nr 218, har stadgats skyldighet för arbetsgivare att under vissa förhållanden göra anmälan om anställande av arbetstagare. Dylik anmälan skall avgivas, om anställningen är avsedd att vara minst fyra veckor, samt göras till utmätningsmannen i anställningsorten eller i Stockholm till överståthållarämbetet.

Anmälan skall som regel avgivas i två exemplar å särskild blankett (anställningskort) senast en vecka efter anställningens början. Utmätningsmannen skall förvara det ena exemplaret av anställningskortet i ett alfabetiskt ordnat register och översända det andra till länsstyrelsen, som har att ordna de inkommande korten på enahanda sätt.

Tillkomsten av nu nämnda bestämmelser utgör ett led i den serie av åtgärder, vilka efter beslut av bland annat 1943 års riksdag vidtagits för att främja en effektivare skattebetalning och en grundligare taxeringskontroll. Närmast åsyftade man att komma till rätta med de brister i restindrivningen av utskylder, vilka hade sin främsta grund däri, att indrivningsmyndigheterna hade stora svårigheter att snabbt vinna kunskap om den restfördes arbetsanställning.

Revisorerna ha velat undersöka de möjligheter anställningsregistren hittills erbjudit i syfte att förbättra restindrivningen. I cirkulärskrivelse till samtliga länsstyrelser och överståthållarämbetet hava revisorerna därför infortrat uppgifter, ägnade att belysa denna fråga.

För att anställningsregistren skola kunna rätt fullgöra sin funktion är det givetvis av avgörande betydelse att arbetsgivarna iakttaga den föreskrivna anmälningsskyldigheten. De inkomna yttrandena ge emellertid vid handen, att brister genomgående föreligga i detta avseende. Länsstyrelsen i Östergötlands län beräknar sålunda att endast ca 75 procent av länets arbetsgivare avge vederbörlig anmälan. Genomgående har åtskillnad gjorts mellan arbetsgivare med större antal anställda, å ena sidan, samt småföretag med endast

ett fåtal anställda samt privatpersoner, å andra sidan. I fråga om den förstnämnda kategorien kan sägas att anmälningsplikten på det hela taget iakttagits, medan beträffande den andra gruppen, vilken innefattar hantverkare, mindre jordbrukare och andra småföretagare, privatpersoner med anställd hemhjälp och tillfällighetsarbetare m. m., anmälningsskyldigheten i väsentlig utsträckning eftersatts. I de flesta fall har det visat sig, att sådana arbetsgivare helt sakna kännedom om anmälningsplikten.

Under förarbetena till nu gällande föreskrifter rörande anställningsregister uttalades, att det hos länsstyrelsen förda registret med fördel skulle kunna användas icke blott i syfte att främja en snabb och effektiv restindrivning utan även överhuvud då det gällde att lämna upplysning, huruvida en viss person vore anställd inom länet samt var han i förekommande fall vore anställd. Det visar sig också, att registret inom samtliga länsstyrelser fått en viss betydelse även för länsstyrelsens handläggning av frågor om avskrivning eller avkortning av kronoutskylder, vid handläggningen av mantalsskrivnings- och taxeringsmål, vid polismyndighets efterlysningsarbete m. m. Härjämte bruka även vissa statliga och kommunala myndigheter, såsom riksbanken, riksförsäkringsanstalten, barnavårdsnämnder, familjebidragsnämnder m. fl., förfråga sig hos registret. Även för bevakning gentemot försumligen låntagare, t. ex. beträffande värnpliktslån, har registret kommit till användning. Vissa länsstyrelser ha dock uppgivit, att registret på grund av den bristande fullständigheten icke kan anses fylla sina funktioner på fullt tillfredsställande sätt.

Frågan om anställningsregistrets betydelse har även berörts i de av länsstyrelserna såsom svar på revisorernas cirkulärskrivelse lämnade uppgifterna. Delade meningar ha därvid kommit till uttryck. Medan somliga länsstyrelser uttalat sig för ett bibehållande av det nuvarande systemet, framhålla andra att registrets värde torde komma att alltmer minskas, speciellt på grund av de senaste folkbokförings- och uppbördsreformerna.

Revisorerna ha gjort följande allmänna uttalande.

Såsom av den lämnade redogörelsen framgår har anställningsregistret icke kommit att på avsett sätt fylla sitt egentliga ändamål, nämligen att till ledning för restindrivningen snabbt lämna upplysning om den skattskyldiges arbetsanställning. Den främsta orsaken till detta förhållande synes vara, att arbetsgivarna i stor utsträckning försumma att fullgöra den föreskrivna anmälningsskyldigheten. Särskilt gäller detta arbetsgivare med ett mindre antal anställda. Till väsentlig del torde försumligheten bero på ren okunnighet om gällande bestämmelser. Kontrollen över efterlevnaden av föreskrifterna synes även på vissa håll hava varit bristfällig. Det förefaller revisorerna anmärkningsvärt, att myndigheterna i allmänhet — trots kännedomen om registrets bristande effektivitet — i så ringa utsträckning använt sig av möjligheten att genom kungörelser, meddelanden i radio och i dagspressen bland allmänheten sprida kännedom om den föreskrivna anmälningsskyldigheten.

Genomförandet av den nya reformen på uppbördsväsendets område har aktualiserat frågan om ett bibehållande av anställningsregistret. Nämnas må att redan i samband med registrets tillkomst uttalades att detsamma allenast vore att anse såsom ett provisorium i avvaktan på en kommande uppbörds-

reform. Då det förefaller sannolikt, att anställningsregistret efter uppbördsreformens ikraftträdande kommer att få minskad betydelse, bör det enligt revisorernas mening tagas under övervägande, huruvida icke detsamma kan avskaffas, sedan någon erfarenhet vunnits angående verkningarna av folkbokförings- och uppbördsreformerna.

I likhet med revisorerna håller riksdagen det för sannolikt, att de nyligen vidtagna reformerna på folkbokföringens och skatteuppbördens områden komma att avsevärt minska betydelsen och behovet av det s. k. anställningsregistret. Riksdagen anser därför att, sedan någon tids erfarenhet av nyssnämnda reformer vunnits, frågan om registrets bibehållande bör upptagas till omprövning, detta så mycket mer som syftet med de ifrågavarande bestämmelserna icke helt synes ha uppnåtts.

Under åberopande av det anförda får riksdagen anhålla, att Kungl. Maj:t ville taga under övervägande åtgärder i av revisorerna angivet syfte.

12:o)

Anslagsformer vid anvisande av statsbidrag till byggnadsändamål.

Under finansdepartementet, § 30, ha revisorerna uttalat sig för en översyn av de anslagsformer som användas vid anvisande av medel för statsbidrag till byggnadsändamål (Del I, s. 161—164).

I 1939 års statsverksproposition berördes under rubriken Utgifter å driftbudgeten, För flera huvudtitlar gemensamma frågor, punkten 2, vissa frågor om ändring av tillämplighetsområdet för olika anslagstyper.

Inledningsvis erinrade chefen för finansdepartementet om riksstatens uppgift att utgöra en hushållningsplan för ett visst budgetår, varav följde, att de å staten upptagna anslagen borde såvitt möjligt motsvara de utgifter, som väntades under året. Denna princip hade emellertid för den svenska budgetens del i viss utsträckning brutits genom införandet av reservationsanslag, alltså anslag, vilka i motsats till övriga anslagstyper — obetecknade anslag och förslagsanslag — normalt stode till förfogande även budgetåren närmast efter det, för vilket anslaget uppförts å riksstaten.

Departementschefen lämnade i berörda proposition en redogörelse för de principer i fråga om val av anslagstyp som avsetts skola tillämpas vid den statliga medelsanvisningen. Reservationsanslag hade emellertid, enligt vad departementschefen framhöll, i svensk budgetpraxis vunnit en mycket vidare användning än den som ur de angivna synpunkterna framstode såsom motiverad. Då därtill en tendens till fortgående ökning av utestående reservationer framträtt, hade under det då avslutade budgetarbetet ansetts motiverat att taga tillämpningsområdet för de olika anslagsformerna under omprövning i syfte att vinna en bättre anpassning av anslagen efter de faktiska utgifterna.

I utlåtande nr 14 gav statsutskottet uttryck åt en viss tveksamhet beträffande den föreslagna vidgade användningen av förslagsanslag. I sak syntes dock utskottet vissa skäl tala för de av departementschefen framförda synpunkterna, och otvivelaktigt vore, framhöll utskottet, att, såsom budgettekniken utvecklats, en större smidighet kunde vinnas genom en tillämpning av nämnda synpunkter beträffande användningen av olika anslags typer. Riksdagen anslöt sig till den uppfattning, som kommit till uttryck i utskottets förenämnda utlåtande.

I enlighet med nu angivna riktlinjer blevo i riksstaten för budgetåret 1939/40 ett flertal anslag, som tidigare anvisats i form av reservationsanslag, uppförda såsom obetecknade anslag. Beträffande reservationsanslag avseende bidrag till fortlöpande statsunderstödd verksamhet genomfördes emellertid en förändring till förslagsanslagsnatur endast beträffande två anslag under nionde huvudtiteln, nämligen anslaget till byggande av odlingsvägar (nybyggsvägar) och statens skogsutdikningsanslag.

Revisorerna ha företagit en undersökning rörande de anslagsformer, under vilka statsbidrag till byggnadsändamål anvisas å olika huvudtitlar. Undersökningen ger vid handen följande.

Under femte huvudtiteln finnas uppförda ett flertal statsbidragsanslag till byggnadsändamål, exempelvis bidrag till kommuner med flera för skilda anordningar på social-, hälso- och sjukvårdens områden, vilka anslag undantagslöst äro anvisade såsom reservationsanslag.

Anslagen till statsbidrag till byggnadsändamål under åttonde huvudtiteln utgå omväxlande i form av reservationsanslag och förslagsanslag. Såsom reservationsanslag äro sålunda anvisade anslagen till bidrag till inrättande av skolhem för lärjungar vid högre läroanstalter och bidrag till skolhemsbyggnader och deras inredning, medan däremot anslaget till bidrag till vissa byggnadsarbeten vid folkskolor m. m. samt anslagen till bidrag till inrättande av centrala verkstadsskolor m. m., flygmekanikeravdelningar och sjömansskolor uppförts såsom förslagsanslag.

Under nionde huvudtiteln förekomma anslag till bidrag till kostnader för vissa byggnader och anläggningar i form av såväl reservationsanslag som förslagsanslag. Exempel på reservationsanslag utgöra anslagen till bidrag till gödselvårdsanläggningar och till uppförande av siloanläggningar. Såsom förslagsanslag äro uppförda, bland annat, anslagen till byggande av odlingsvägar, statens avdikningsanslag samt statens skogsutdikningsanslag. Riksdagen har i fråga om samtliga dessa förslagsanslag fastställt det sammanlagda bidragsbelopp, som av Kungl. Maj:t ärligen må beviljas.

I detta sammanhang må vidare erinras, att även under sjätte huvudtiteln finnas uppförda vissa reservationsanslag till statsbidrag till byggnader och anläggningar.

Revisorerna ha gjort följande allmänna uttalande.

De av Kungl. Maj:t för 1939 års riksdag framlagda synpunkterna på användningen av olika anslagsformer inneburo bland annat att för vissa slag av utgifter borde skapas en sådan anslagsform, att bättre överensstämmelse

erhölles mellan det å riksstaten uppförda anslaget och de utgifter, som under budgetåret väntades.

Revisorerna hava uppmärksammat att någon bestämd princip beträffande anslagsformen icke kommit till tillämpning vid anvisande av bidrag till kommuner med flera till byggnadsändamål av skilda slag. Under vissa huvudtitlar hava sålunda dessa bidrag anvisats att utgå av reservationsanslag, medan beträffande andra huvudtitlar såväl förslagsanslag som reservationsanslag kommit till användning. Gemensamt för nu ifrågavarande anslag är emellertid att de utgå enligt av Kungl. Maj:t och riksdagen fastställda grunder. Enligt revisorernas mening synas skäl tala för att dessa anslag böra givas förslagsanslags natur, varvid i varje särskilt fall lämpligen bör prövas, huruvida maximering bör ske av det bidragsbelopp, Kungl. Maj:t årligen äger bevilja. Därest ifrågavarande reservationsanslag ersattes med förslagsanslag, skulle även med all sannolikhet betydande förenklingar kunna vinnas beträffande myndigheternas bokföring och redovisning av dessa anslag.

På grund av det anförda anse därför revisorerna det önskvärt, att en översyn av anslagen till nu ifrågavarande ändamål kommer till stånd.

Utlåtanden ha avgivits av *statskontoret*, *riksräkenskapsverket* och *statens sakrevision* (Del II, s. 161—163).

I likhet med revisorerna finner statskontoret önskvärt, att en översyn av principerna för medelsanvisningen kommer till stånd, varvid emellertid undersökningen icke anses böra begränsas till att omfatta allenast de av revisorerna särskilt berörda byggnadsanslagen. Ämbetsverket är heller icke helt övertygat om att ett förutsättningslöst vägande av skälen för och emot användande av den ena eller andra anslagsformen kommer att leda till en begränsning av reservationsanslagen.

Även riksräkenskapsverket ställer sig tveksamt till förslaget att för samtliga bidragsanslag för byggnadsändamål m. m. använda förslagsanslag. Ämbetsverket anser att, i den mån det kan befinnas önskvärt att göra undantag från nu tillämpade huvudregel, så att istället för reservationsanslag förslagsanslag skola användas, behovet av sådana undantag bör prövas från fall till fall i samband med det årliga budgetarbetet.

Sakrevisionen slutligen har intet att erinra mot den av revisorerna begärda översynen.

Revisorerna ha under förevarande paragraf fäst uppmärksamheten vid att någon bestämd princip beträffande anslagsformen icke synes tillämpas vid anvisande av bidrag till kommuner m. fl. i vad gäller byggnadsändamål av skilda slag. I anslutning härtill ha revisorerna uttalat sig för att ifrågakommande bidragsanslag genomgående givas förslagsanslags natur. Riksdagen anser sig icke på grundval av den föreliggande utredningen kunna taga ställning till frågan, huruvida för de av revisorerna berörda ändamålen förslagsanslag regelmässigt böra komma till användning. För riksdagen framstår det emellertid såsom önskvärt, att vid medelsanvisningen enhetliga principer tillämpas de olika huvudtitlarna emellan. Med hänsyn härtill torde en översyn av tillämpade principer böra verkställas, vilken översyn, såsom statskontoret framhållit, icke synes böra begränsas till enbart de av revisorerna berörda anslagen.

Riksdagen får anhålla, att Kungl. Maj:t ville taga under övervägande åtgärder för ernående av större enhetlighet beträffande anslagsformen i fråga om i det föregående avsedda bidragsanslag.

13:o)

Översyn av vissa statliga taxor.

Under finansdepartementet, § 32, ha revisorerna uttalat sig för en allmän revision av det statliga taxeväsendet (Del I, s. 169—184).

I 1942 års statsverksproposition framhöll chefen för finansdepartementet vid behandlingen av inkomsterna å driftbudgeten (s. 33) att i anslutning till budgetarbetet upptagits frågan om en allmän översyn av de taxor, som olika statliga institutioner tillämpade vid utförandet av provningar, undersökningar och andra arbeten, ävensom vid registreringar. Syftet hade därvid i första hand varit att tillse i vilken utsträckning avgifterna beredde skälig ersättning för institutionernas kostnader. Vidare hade avsetts en prövning av frågan, om institutionerna, i den mån deras verksamhet uteslutande eller huvudsakligen bestode i att gå allmänheten tillhanda, kunde genom anpassning av taxorna bli självförsörjande i större utsträckning än vad som vore fallet. Från olika myndigheter och verk hade infordrats yttranden i ämnet och i förekommande fall förslag till åtgärder. Ytterligare utredningar eller överväganden i fråga om avgiftsrevisionen ifrågakomme beträffande ett flertal angivna inkomstitlar.

Den sålunda inledda taxerevisionen medförde för åtskilliga statliga verksamhetsområden en stegring av uppbörden, vilket kom till synes i riksstaterna för budgetåren 1942/43 och 1943/44. Såsom framgår av chefens för finansdepartementet uttalande i 1943 års statsverksproposition (inkomsterna, s. 43) avbröts emellertid det påbörjade arbetet med taxerevisionen i anledning av vidtagna åtgärder för stabilisering av pris- och lönenivån.

Revisorerna ha beträffande några verksamhetsgrenar tidigare framhållit önskvärdheten av att institutionernas kostnader för ifrågavarande verksamhet komme att motsvaras av inflytande inkomster. Sålunda föreslogs av 1943 års statsrevision en omprövning av de avgifter, som statens farmaceutiska laboratorium tillämpade för kontroll av farmaceutiska specialiteter samt av taxorna vid statens centrala frökontrollanstalt. Vidare framhöllo 1944 års revisorer i samband med en granskning av den statliga provningsverksamheten angelägenheten av att åtgärder vidtoges för att vid statens provningsanstalt årligen föreliggande underskott måtte minska.

Revisorerna ha nu ur ovan angivna synpunkt granskat förhållandena vid vissa statliga institutioner, nämligen sjökarteverket, statens bakteriologiska laboratorium, statens rättskemiska laboratorium, statens farmaceutiska laboratorium, mynt- och justeringsverket, statens veterinärmedicinska anstalt, statens centrala frökontrollanstalt och statens lantbrukskemiska kon-

trollanstalt. Beträffande de av revisorerna i samband därmed gjorda iakttagelserna torde få hänvisas till berättelsen (s. 170—182).

Revisorerna ha gjort följande allmänna uttalande.

I de fall, då statliga myndigheter eller institutioner bedriva undersökningar, provningar m. m. under sådana former, att myndigheterna kunna sägas gå allmänheten till handa, har det vederlag, som uttages för lämnade prestationer, i regel ansetts böra avpassas så, att därav inflytande inkomster förslå till täckande av kostnaderna för myndigheternas verksamhet eller åtminstone den del av nämnda kostnader, som direkt belöper på den ifrågavarande prestationen. I vissa fall har denna princip kommit till uttryck i instruktionen för vederbörande myndighet eller eljest uttalats av statsmakterna. exempelvis i samband med myndighetens inrättande. I andra fall åter har det ansetts ligga i sakens natur, att jämvikt bör vara rådande mellan inkomster och utgifter för viss undersökningsverksamhet.

Revisorerna ha tidigare undersökt här berörda förhållanden vid några statliga verksamhetsgrenar och därvid understrukit vikten av att nämnda princip upprätthålles. Innevarande års revisorer ha ur nu angivna synpunkt funnit sig böra utsträcka granskningen till att omfatta ett relativt stort antal hithörande myndigheter och institutioner.

Vid denna sin granskning ha revisorerna särskilt haft det förhållandet för ögonen, att de statliga myndigheternas utgifter för avlöningar och omkostnader undergått en successiv stegring, främst under krigsåren. Undersökningen har därigenom kommit att huvudsakligen inriktas på i vad mån en motsvarande höjning av respektive avgifter må hava kommit till stånd.

Av de taxor, som tillämpas av statliga myndigheter, äro åtskilliga så konstruerade, att inkomsterna stiga i proportion till kostnaderna, antingen i den formen att avgifterna bestämmas direkt på grundval av myndighetens i varje särskilt fall beräknade kostnad för visst uppdrag eller ock så att ersättningsgrunderna med täta mellanrum underkastas omprövning ur nu ifrågavarande synpunkt.

Emellertid äro taxorna i åtskilliga fall icke så avpassade att staten kan sägas erhålla skälig ersättning för de kostnader, som äro förenade med åt allmänheten tillhandahållna prestationer. I en del fall kvarstå taxebeloppen oförändrade alltsedan en lång följd av år. I andra fall, vilka måhända utgöra flertalet, synes en jämkning av ersättningsbeloppen ha aktualiserats först i samband med den allmänna prisstegring, som inträffat under krigsåren. Från olika myndigheters sida ha under de senaste åren förslag om höjning av gällande taxor framlagts eller åtgärder i denna riktning övervägts. På vissa punkter ha även ändringar av gällande avgifter kommit till stånd. I åtskilliga fall ha emellertid taxorna bibehållits oförändrade. Därvid torde i första hand den synpunkten ha tillmätts betydelse, att avgifter för prestationer av hithörande slag såvitt möjligt icke borde undergå höjning samtidigt med att statsmakterna inriktade sina ansträngningar på att genom allmänt prisstopp söka bibehålla rådande prisnivå.

Enligt revisorernas mening kan emellertid i prisstoppet rimligtvis icke inläggas den innebörden, att staten skall lämna sina ifrågavarande prestationer till underpris. I den mån det kan påvisas, att avgiften för tillhandahållande av en viss prestation numera icke förslår till täckande av kostnaden för densamma, måste därför en prishöjning i princip få anses motiverad. Härvid är särskilt att märka, att de statliga taxor, varom här är fråga, från början genomgående torde ha fastställts med jämförelsevis låga belopp sammanhängande med att vid priskalkyleringen i allmänhet torde ha bortsetts från sådana utgiftsposter som hyresvärde av disponerade lokaler, löner till

administrationspersonal, gemensamma omkostnader m. m. Såvitt angår avlöningskostnaderna är i detta sammanhang att märka, att genomförandet den 1 juli 1947 av den utav innevarande riksdag under höstsessionen beslutade löneregleringen kommer att medföra en avsevärd stegring av myndigheternas utgifter för avlöningar till personal.

Den avgiftsrevision, som revisorerna sålunda förorda, torde böra omfatta samtliga de taxor, som tillämpas av statliga myndigheter och institutioner. Därvid torde de av revisorerna ovan anförda exemplen kunna tjäna till ledning. Revisorerna äro medvetna om att lämpligheten av en viss taxa icke kan avgöras allenast genom en jämförelse mellan å ena sidan utgifterna för avlöningar och omkostnader vid institutionen och å andra sidan de av institutionen redovisade inkomsterna under en viss tidsperiod. Vid revisionen måste i stället från fall till fall beaktas de för varje institution rådande förhållandena, såsom vid institutionen bedriven vetenskaplig forskning, i vad mån prestationer utföras kostnadsfritt för andra statliga myndigheter, omsättningens variation under olika år m. m. Därvid torde även böra beaktas i vad mån sociala skäl eller hänsyn till viss näringsgren eller dylikt kunna motivera, att avgifterna hållas låga eller att rabatter medgivs. Revisorerna vilja emellertid framhålla, att enbart den omständigheten, att sociala eller näringspolitiska faktorer äro för handen i samband med viss undersökningsverksamhet, icke i och för sig behöver utesluta en höjning av ersättningsbelopp, som fastställts exempelvis redan före kriget. Ett fasthållande vid äldre taxebelopp måste nämligen med hänsyn till den inträdda allmänna stegringen av prisnivån i realiteten innebära en relativ sänkning av ifrågakarande avgifter.

På grund av det anförda vilja revisorerna framhålla såsom angeläget, att den inledningsvis nämnda allmänna revisionen av det statliga taxeväsendet, som avbröts under krigsåren i anslutning till då vidtagna åtgärder för stabilisering av pris- och lönenivån, återupptages, helst i så god tid att förhöjda taxor i förekommande fall kunna tillämpas från och med ingången av nästa budgetår.

Utlåtanden ha avgivits av *medicinalstyrelsen, statskontoret, mynt- och justeringsverket, lantbruksstyrelsen* och *statens priskontrollnämnd* (Del II, s. 173—182).

De fyra förstnämnda myndigheterna ha i stort selt icke funnit anledning till erinran mot revisorernas förslag. Även priskontrollnämnden understryker, att de av revisorerna framförda synpunkterna i princip synas vara riktiga. Med hänsyn till gällande prisstopp anser sig emellertid nämnden böra avstyrka en fortsatt taxerevision i prishöjande syfte. Därest en dylik revision bedömes vara erforderlig, borde densamma enligt nämndens förmenande anstå, tills det ekonomiska läget stabiliserats.

Den år 1942 inledda revisionen av vissa statliga taxor avbröts redan påföljande år med hänsyn till önskemålet om stabilisering av pris- och lönenivån. Enligt revisorernas mening bör emellertid i prisstoppet rimligtvis icke inläggas den innebörden, att staten skall lämna sina ifrågakarande prestationer till underpris. Revisorerna ha därför ansett en taxerevision snarast böra vidtagas.

I likhet med revisorerna är riksdagen av den uppfattningen, att ett flertal av ifrågakarande taxor bör underkastas översyn i syfte att åstadkomma en

bättre balans mellan vederbörande institutions inkomster och utgifter. Det är å andra sidan uppenbart, att ett beslut om jämkning av taxorna, i den mån jämkningen skulle leda till förhöjda taxor, måste ske under noggrant hänsynstagande till den allmänna prispolitiken. Enligt riksdagens mening synes dock denna omständighet icke behöva utgöra hinder för att gällande ersättningsgrunder bliva föremål för den omprövning, varav behov otvivelaktigt föreligger. Det får sedan ankomma på statsmakterna att taga ställning till frågan, från vilken tidpunkt och i vilken utsträckning de reviderade taxorna böra tillämpas.

Under erinran att Kungl. Maj:t genom brev till byggnadsstyrelsen den 28 februari 1947 (SFS nr 56) förordnat, att å ersättningar till statsverket för vissa uppdrag och förrättningar, som utföras av tjänsteman vid länsarkitektorganisationen, skall från och med den 1 mars 1947 tills vidare utgå tilllägg med 40 procent, ävensom att i proposition nr 210 till årets riksdag förordats en provisorisk höjning av den nuvarande lantmäteritaxan med i huvudsak 25 procent, får riksdagen anhålla, att Kungl. Maj:t ville snarast vidtaga åtgärder i av revisorerna angivet syfte.

14:o)

Revisorernas granskningsrätt beträffande statskontrollerade aktiebolag.

Under finansdepartementet, § 35, ha revisorerna behandlat frågan om viss utsträckning av revisorernas granskningsrätt (Del I, s. 200—203).

Enligt § 72 riksdagsordningen hava riksdagens revisorer att enligt regeringsformen och särskild instruktion granska statsverkets, riksbankens och riksgäldskontorets tillstånd, styrelse och förvaltning. I regeringsformen (§ 107) och instruktionen för riksdagens revisorer (1925:144) regleras emellertid icke närmare omfattningen av revisorernas granskningsrätt.

Genom förordningen den 4 juni 1937 (nr 304) har närmare reglerats skyldigheten att till riksdagens revisorer avgiva redogörelse för användningen av statsunderstöd. I fråga om aktiebolag, i vilka staten äger huvudparten av aktierna, har i en del fall, t. ex. beträffande Svenska spannmålsaktiebolaget och Svenska gengasaktiebolaget, i bolagsordningen eller i särskilt avtal intagits förbehåll om viss rätt för riksdagens revisorer att granska bolagets förvaltning. Sådan granskningsrätt torde även föreligga beträffande aktiebolag, som äro att betrakta som dotterbolag till statens affärsverk. Flera statskontrollerade aktiebolag äro emellertid undandragna riksdagens revisorers granskning.

Statsrevisorernas granskningsrätt beträffande statliga aktiebolag berördes, enligt vad revisorerna framhålla, i en den 10 september 1942 till chefen för försvarsdepartementet av särskilt tillkallad utredningsman avlämnad pro-

memoria med utredning och förslag rörande bolagsdrift vid vissa försvars- väsendet tillhöriga industrianläggningar (bolagsutredningen). Utrednings- mannen anförde därvid bland annat, att det syntes önskvärt att riksdagens revisorer kunde taga del av de statliga bolagens handlingar. I detta sam- manhang må även nämnas, att redan 1939 års riksdag uttalat sig för att Kungl. Maj:t ville låta undersöka möjligheten av en utsträckning av riks- dagens revisorers granskningsrätt att omfatta tobaksmonopolet samt de bo- lag som handhade parti- och detaljhandeln med rusdrycker.

Frågan upptogs i ett vidare sammanhang av 1944 års riksdag som i an- ledning av väckt motion (II: 373) i skrivelse (nr 331) bland annat anförde följande.

Såsom motionärerna framhållit, har under senare år en allt större del av den statliga verksamheten börjat bedrivas under aktiebolagsform. Någon anledning att undandraga denna form av verksamhet, som i realiteten utgör en del av den offentliga förvaltningen, statsrevisorernas granskningsrätt kan riksdagen icke finna. Det framstår i stället som i hög grad angeläget, att riksdagen genom sina revisorer beredes möjlighet att granska förvaltningen av denna verksamhet. Vad särskilt gäller de monopolistiska företagen torde vid det förhållandet, att vissa överskott av deras vinstmedel skola inlevereras till statsverket, en av riksdagen utövad revision, som ur allmänna statsfi- nansiella synpunkter granskar deras förvaltning och för riksdagen kan framlägga resultatet av granskningen, vara påkallad.

Med hänsyn till den betydelse, som riksdagen tillmäter ifrågavarande spörsmål, har riksdagen med anledning av det motionsvis gjorda yrkandet beslutat anhålla, att Kungl. Maj:t måtte vidtaga sådana åtgärder, som med- giva rätt för riksdagens revisorer att förvaltningsmässigt granska samtliga de aktiebolag, vilka helt eller delvis ägas av staten.

Under återopande av det anförda får riksdagen, i anledning av motionen II: 373, anhålla, att Kungl. Maj:t måtte vidtaga åtgärder av innebörd, att samtliga aktiebolag, vilka helt eller delvis ägas av staten, skola i angivna syfte ställa sina räkenskaper och handlingar m. m. till riksdagens revisorers förfogande.

Revisorerna ha gjort följande allmänna uttalande.

Såsom av den lämnade redogörelsen framgår, har frågan om en utsträck- ning av riksdagens revisorers granskningsrätt beträffande aktiebolag av helt eller delvis statlig karaktär vid olika tillfällen varit föremål för riksdagens behandling. Senast har 1944 års riksdag i skrivelse hemställt, att Kungl. Maj:t måtte vidtaga åtgärder av innebörd, att samtliga aktiebolag av nu ifrågavarande slag skulle i angivna syfte ställa sina räkenskaper och hand- lingar m. m. till revisorernas förfogande. Såvitt revisorerna hava sig be- kant, har denna framställning emellertid ännu icke föranlett någon Kungl. Maj:ts åtgärd.

Då den statliga verksamheten i allt större omfattning börjar bedrivas un- der aktiebolagsform, vilja revisorerna understryka vikten av att frågan sna- rast bringas till sin lösning.

Av den ovan lämnade redogörelsen framgår, att 1944 års riksdag hos Kungl. Maj:t anhållit om vidtagande av sådana åtgärder att samtliga aktie- bolag, vilka helt eller delvis ägdes av staten, skulle bliva skyldiga att för granskning ställa sina räkenskaper och handlingar m. m. till riksdagens

revisorers förfogande. Riksdagen uttalade därvid bl. a., att anledning icke syntes föreligga att undandraga denna form av verksamhet, som i realiteten utgjorde en del av den offentliga förvaltningen, revisorernas granskningsrätt. En på angivet sätt utövad revision ansåg riksdagen särskilt påkallad i vad gällde de monopolistiska företagen. Den berörda framställningen synes emellertid icke ha föranlett någon Kungl. Maj:ts åtgärd.

Då frågan om revisorernas granskningsrätt beträffande statskontrollerade aktiebolag nu ånyo upptagits till behandling, anser sig riksdagen böra kraftigt understryka vad riksdagen tidigare härutinnan anfört. Enligt riksdagens uppfattning torde så mycket starkare skäl för att tillmötesgå de av revisorerna i förevarande sammanhang uttalade önskemålen förefinnas, som den statliga verksamheten i allt större utsträckning kommit att bedrivas i bolagsform. Värdet av den av riksdagen utövade revisionen måste också på ett betänkligt sätt försvagas, därest företag av berörda slag jämväl i fortsättningen skola få intaga en särställning i nu ifrågavarande avseende. I likhet med revisorerna finner riksdagen det därför angeläget, att frågan snarast bringas till en lösning. Riksdagen förutsätter därvid att sådana former för revisorernas granskning skola kunna fastställas, att bolagens berättigade krav på en viss sekretess beträffande speciella affärsangelägenheter icke åsidosätts.

Riksdagen får sålunda anhålla, att Kungl. Maj:t ville snarast vidtaga åtgärder i av revisorerna angivet syfte.

15:o)

Tullavdelningen i Stockholms frihamn.

Under finansdepartementet, § 37, ha revisorerna påtalat vissa missförhållanden vid Stockholms frihamn (Del I, s. 207—213).

Stockholms frihamn förvaltas med avseende å anläggningarna utom husbyggnaderna av hamnstyrelsen i Stockholm, medan själva frihamnsrörelsen omhänderhaves för stadens räkning av ett särskilt för ändamålet bildat bolag, Stockholms frihamnsaktiebolag, i vilket staden innehar aktiemajoriteten. Bolaget äger enligt det av Kungl. Maj:t fastställda reglementet för frihamnen vissa befogenheter i fråga om arbetet inom hamnen.

Trafiken i frihamnen har efter krigets upphörande undergått en oavbruten stegring. Den nuvarande trafikvolymen överstiger i vissa fall till och med 1938—39 års siffror, vilka eljest utgjort toppsiffror. Till jämförelse må nämnas, att antalet tulltaxerade kollin, som under första halvåret 1939 utgjorde 3 334 352, under första halvåret 1946 uppgick till 3 568 766. Den influtna tulluppbörden under första halvåret 1939 uppgick till 12 665 200 kronor mot 17 554 321 kronor under samma period år 1946. Följande av revisorerna anförda siffror för under år 1946 influten uppbörd utvisa den takt, i vilken trafikvolymen för närvarande ökar.

januari	2 406 369	juli	3 806 803
februari	2 554 369	augusti	3 683 629
mars	2 695 045	september	3 954 376
april	2 990 451	oktober	4 146 030
maj	3 686 927		
juni	3 220 571		

Den starkt ökade trafiken på frihamnen aktualiserade redan före kriget behovet av vidgade lokalutrymmen för den vid frihamnen inrättade tullavdelningens behov. På grund av krigsförhållandena blev emellertid denna fråga tills vidare vilande. Sedermera ha, såsom revisorerna påvisa, från avdelningens sida gjorts upprepade framställningar rörande en förbättring av lokalförhållandena, vilka varken med hänsyn till utrymme och dagsljus eller i fråga om bevakningens ändamålsenliga ordnande ansetts motsvara tidsenliga och skäligen anspråk. Någon lösning av lokalfrågan i enlighet med de framställda önskemålen har dock icke kommit till stånd.

Revisorerna, som avlagt besök vid tullavdelningen i frihamnen, ha gjort följande allmänna uttalande.

Trafiken på Stockholms frihamn har nått en betydande omfattning. Av de ovan redovisade uppbördssiffrorna framgår sålunda, att trafikvolymen för närvarande ej blott överstiger 1938—39 års toppsiffror utan även visar en fortgående stegring. Såvitt nu kan bedömas, torde den trafikökning, som ägt rum efter kriget, icke vara att anse som tillfällig. Bland annat de varuslag, som försakat ökningen, synas fastmer tyda på att denna är en konstant och naturlig företeelse.

Redan före kriget stod det klart, att tillgängliga lokalutrymmen för tullverkets behov i frihamnen icke kunde anses motsvara trafikens rimliga fordringar på expeditjonskapacitet. Framställningar i syfte att säkerställa erforderliga lokalbehov ha även vid skilda tillfällen av vederbörande tullmyndigheter avlåtits men ännu icke föranlett någon åtgärd. Med den omfattning, trafiken i frihamnen för närvarande har och i framtiden än ytterligare kan förväntas få, förefaller det uppenbart, att med nu tillgänglig lokalutrustning tullverkets arbete icke kan utföras på ett sätt, som tillgodoser trafikanternas berättigade krav. Trots att övertidstjänstgöring ålagts de tulltaxerande tjänstemännen i en utsträckning, som i längden icke kan anses försvarlig, få trafikanterna för närvarande i regel vänta 9—10 dagar på tulltaxering av till förtullning anmält gods. Revisorerna kunde vid sitt besök i frihamnen konstatera, att lokalerna voro utnyttjade till bristningsgränsen, varför ingen möjlighet till utökning av antalet tjänsteställen torde föreligga.

Vidare synes det nuvarande starkt decentraliserade systemet för tullverkets arbete i frihamnen åsamka statsverket större kostnader än om tulltaxerings- och därmed även större delen av bevakningsarbetet kunde koncentreras till så få arbetsställen som möjligt. Genom en sådan lösning skulle — vill det synas revisorerna — en betydande förenkling i bevakningsarbetet ernås, samtidigt som icke oväsentliga besparingar skulle kunna vinnas därigenom att personalen bättre kunde utnyttjas samt arbete å övertid och därmed förenade särskilda kostnader undvikas.

Lunchrum och övriga lokaler för personalens behov av trevnad äro även, jämförda med motsvarande anordningar för frihamnsbolagets personal, synnerligen otillfredsställande och otidsenliga.

Det synes revisorerna anmärkningsvärt, att Stockholms stad, som årligen

uppbär tolagsersättning med avsevärda belopp och härför har skyldighet att hålla erforderliga tulllokaler, trots upprepade framställningar om ökade utrymmen för tullavdelningen ansett sig böra uppskjuta avgörandet av denna fråga på sätt här skett, varigenom bland annat statsverket åsamkats betydande merkostnader för avlöningar. Revisorerna anse, att nu rådande förhållanden på grund av den ökade frihamnstrafiken icke längre kunna fortgå utan att åtgärder snarast möjligt måste vidtagas för avhjälpan av de påtalade missförhållandena.

Utlåtanden ha avgivits av *generaltullstgrelsen* efter hörande av tulldirektionen i Stockholm samt *Stockholms stadskollegium* efter hörande av stadens hamnstyrelse (Del II, s. 189 och 194—196 resp. 203—208).

Generaltullstyrelsen ansluter sig helt till vad revisorerna anfört rörande såväl tjänstelokalernas bristfällighet som önskvärdheten av att tullverkets göromål i frihamnen centraliseras. Även stadskollegiet bestyrker att betydande svårigheter uppstått i frihamnen. Den ökade trafik som vore anledning därtill hade dock enligt kollegiets mening icke kunnat förutses. Kollegiet uttalar vidare att hamnstyrelsen, med hänsyn till nuvarande onormala förhållanden, icke ansett sig kunna i hastigare takt än som skett forcera ärendet om den stora förvaltningsbyggnad, som enligt tulldirektionens och hamnstyrelsens mening erfordras för att ernå en rationell lösning av spörsmålet om ändamålsenliga lokaler i frihamnen för tullens behov. Innan denna byggnad blir färdigställd, är emellertid — enligt vad kollegiet framhåller — staden beredd att efter samråd med tulldirektionen vidtaga alla de provisoriska åtgärder, som kunna befinnas möjliga för att inom en ekonomiskt försvarbar ram åstadkomma förbättringar i avseende å lokalförhållandena i frihamnen.

Revisorerna ha under förevarande paragraf påtalat vissa bristfälligheter i fråga om de av tullverket disponerade lokalerna i Stockholms frihamn, vilka lokaler med hänsyn till trafikens fortgående stegring icke ansetts fylla rimliga krav på expeditionskapacitet. Vederbörande statliga myndigheter ha till alla delar vitsordat riktigheten av revisorernas uttalanden. Även Stockholms stad, på vilken det ankommer att hålla erforderliga tulllokaler, har funnit betydande olägenheter i nu nämnda avseende föreligga; emellertid har staden förklarat sig beredd att i största möjliga utsträckning vidtaga åtgärder för olägenheternas undanröjande.

Av vad i ärendet förekommit torde framgå, att de av revisorerna framställda erinringarna måste anses riktiga. Kraven på att ändamålsenliga lokaler inom frihamnen snarast ställas till tullverkets förfogande framstå sålunda för riksdagen såsom befogade. Därest en mer definitiv lösning anses kunna ernås först i och med förhållandevis omfattande om- eller nybyggnader, kunna enligt riksdagens mening provisoriska åtgärder påfordras för tillgodo-seende av det mest trängande lokalbehovet. Vid lokalfrågans lösande på längre sikt bör givetvis erforderlig uppmärksamhet ägnas föreliggande möjligheter att genom centralisering av tullarbetet inom frihamnen nedbringa statsverkets kostnader för ifrågavarande verksamhet.

Riksdagen har velat giva Kungl. Maj:t tillkänna vad riksdagen ovan anfört.

16:o)

Tullbehandlingen av spritdrycker och viner vid införsel genom Aktiebolaget Vin- och spritcentralen.

Under finansdepartementet, § 38, ha revisorerna föreslagit viss ändring av nu tillämpade tullbehandlingssystem vid införsel av spritdrycker och viner (Del I, s. 213—218).

Enligt gällande rusdryckslagstiftning må rusdrycker till riket införas blott genom Aktiebolaget Vin- och spritcentralen. Tullbehandling av inkommande spritdrycker och viner för spritcentralens räkning försiggår huvudsakligast i Stockholm, Göteborg och Hälsingborg samt, i mindre omfattning, i Karlshamn. Beträffande det förfaringssätt som tillämpas vid tullbehandlingen anföra revisorerna i huvudsak följande.

Vid förpackning i lådor väges varje sådant kolli särskilt för sig för konstaterande av eventuell undervikt. Därest vikten är för låg — varje varuslag och märke har per låda en tämligen konstant vikt — uppäckas lådan för närmare fastställande av undervikten. För vin å fat utgår tullen per 100 kg netto. Vid tullbehandlingen väges därför varje fat särskilt. Stickprov tages från vinfaten för kontrollerande av fakturans uppgift, att innehållet utgöres av starkvin eller svagvin. Då tullsatsen är lägre för sistnämnda slag, som ej får innehålla mer än 14 volymprocent alkohol, underkastas vinet i tvivelaktiga fall även prov å tullverkets laboratorium. Beträffande spritdrycker ske vägning och provtagning av varje fat för uppmätning av alkoholhalt och temperatur, i förhållande till vilka tullsatsen beräknas. Sedan efter verkställd vägning och granskning av godset tullattest utskrivits, innefattande jämväl uppgift å hamn- och dragarpenningar, och utlämningsedel utfärdats, är varumottagaren oförhindrad avhämta godset för uppläggning å tullnederlag. Den säkerhet för oförtullat gods, som varumottagare i allmänhet är skyldig att ställa hos tullverket, är spritcentralen befriad ifrån. För komplettering av spritcentralens lager av utländska spritdrycker och viner göras sedermera uttag från tullnederlaget. Vid dylika uttag, som företagas så gott som dagligen, inlämnas uttagningsinlagorna till tullnederlagskontoret, där bokföring sker, för vilken särskild avgift debiteras. Räkning å tullavgift utskrives för varje dags uttag.

Revisorerna erinra om att aktiebolaget Svenska tobaksmonopolet genom beslut av 1921 års riksdag beviljades vissa lättnader beträffande förtullning av oarbetad tobak och tobaksmjöl. Tre år senare framlade Kungl. Maj:t i propositionen 1924:192 förslag bl. a. om tullfrihet för tobak och tobaksvaror samt tullavgifternas överförande till tobaksskatt. Förslaget godkändes av riksdagen genom skrivelse nr 150.

Under § 26 i sin berättelse upptogo 1942 års revisorer frågan om tullbehandling av spritdrycker och viner vid införsel genom Aktiebolaget Vin- och spritcentralen. Revisorerna framhöllo därvid, bland annat, att det vore uppenbart, att tullbehandlingen av dessa varor, som uppgingo till avsevärda kvantiteter, med gällande system måste bli synnerligen omfattande och tids-

ödande samt medföra stora kostnader för såväl tullverket som bolaget. Revisorerna funno därför en omläggning av detta system vara i hög grad påkallad. Revisorernas förslag föranledde emellertid icke någon riksdagens åtgärd.

Revisorerna ha gjort följande allmänna uttalande.

Då revisorerna nu ånyo upptagit frågan om tullbehandling av spritdrycker och viner vid införsel genom Aktiebolaget Vin- och spritcentralen, har detta ansetts motiverat främst med hänsyn till de rationaliseringssträvanden, som under de senaste åren gjort sig gällande på olika områden inom statsförvaltningen och som nu särskilt aktualiserats av rådande personalbrist. Om ock handelspolitiska skäl tidigare ansetts utgöra hinder för en omläggning av gällande tullbehandlingssystem av dessa varor — en uppfattning som revisorerna likväl icke kunnat dela — synes tidpunkten nu vara inne för genomförande av en reform på området, då efter krigets slut nya handelsavtal torde komma att avslutas och äldre sådana revideras.

Såsom revisorerna förut framhållit, torde det vara uppenbart att avsevärd arbetsbesparing och minskning av omkostnaderna för såväl tullverket som Vin- och spritcentralen skulle kunna vinnas genom en ändring av nu tillämpade tullbehandlingssystem vid införsel av spritdrycker och viner. Det mest rationella vore därvid, att de nuvarande tullavgifterna överfördes till skatten å samma varor. En dylik reform framstår som en naturlig konsekvens av 1924 års riksdags förut omförmälda beslut, enligt vilket tullen å tobaksvaror överfördes till tobaksskatten. Revisorerna finna sig därför i första hand böra föreslå en utredning av frågan om inarbetande av sprit- och vintullarna i alkoholbeskattningen. Därest emellertid en sådan mera vittgående reform icke anses böra genomföras, synes det revisorerna att Aktiebolaget Vin- och spritcentralen vid förtullningen av spritdrycker och viner i varje fall bör medgivas motsvarande lättnader, som genom 1921 års riksdagsbeslut beviljades Aktiebolaget Svenska tobaksmonopolet.

Utlåtanden ha avgivits av *generaltullstyrelsen* efter hörande av Svenska stadsförbundet, tulldirektionerna i Stockholm och Göteborg samt tullkammaren i Hälsingborg, *kontrollstyrelsen* och *Aktiebolaget Vin- och spritcentralen* (Del II, s. 189—193 och 198—202 resp. 208—210).

Av bl. a. handelspolitiska skäl motsätter sig *generaltullstyrelsen* revisorernas förslag. En ledamot av styrelsen anser dock att en utredning i ärendet snarast möjligt bör komma till stånd. Även vederbörande tullmyndigheter i Göteborg och Hälsingborg ansluta sig till revisorernas uppfattning, medan tulldirektionen i Stockholm icke ansett sig kunna tillstyrka genomförandet av de av revisorerna framförda förslagen. Stadsförbundet, som särskilt berört förslagets inverkan på den städerna tillkommande tolagsersättningen, anser att frågan bör undersökas i samband med den utredning rörande städernas särskilda rättigheter och skyldigheter, varom bl. a. 1945 års riksdag gjort hemställan.

Kontrollstyrelsen uttalar sig för en utredning av frågan genom särskilt tillkallade sakkunniga, varjämte enligt styrelsens mening provisoriska åtgärder böra vidtagas för en förenkling av tullbehandlingsförfarandet i avvaktan på utredningens resultat. Även spritcentralen tillstyrker en utredning under särskilt hänsynstagande till de handelspolitiska synpunkterna och behovet av besvärinstans.

Av vad revisorerna anfört framgår, att nu tillämpade system för tullbehandling av varor, som införas genom Aktiebolaget Vin- och spritcentralen, måste betecknas såsom i hög grad tidsödande och arbetskrävande. Enligt riksdagens mening ha starka skäl åberopats för en omläggning av systemet, icke minst med hänsyn till nu rådande personalbrist inom statsförvaltningen.

Från revisorernas sida har förordats, att de nuvarande sprit- och vintul-larna inarbetas i alkoholbeskattningen. Häremot ha anförts betänkligheter av bl. a. handelspolitisk art. I detta sammanhang har jämväl framhållits, att förslagets genomförande för städernas del skulle komma att medföra minskning av nu utgående tolagssättning. Riksdagen förbiser ingalunda, att nu nämnda omständigheter kunna försvåra genomförandet av en reform på förevarande område. Riksdagen kan dock icke finna, att angivna svårigheter i och för sig behöva utgöra hinder för en förutsättningslös utredning av här avsedda spörsmål. Riksdagen anser för sin del, att en dylik utredning bör komma till stånd och att — i avbidan på resultatet av utredningen — åtgärder böra övervägas för åstadkommande av en förenkling av nu tillämpade principer för tullbehandlingen av spritdrycker, som importeras av Aktiebolaget Vin- och spritcentralen.

Under åberopande av det anförda får riksdagen anhålla, att Kungl. Maj:t ville föranstalta om utredning i ovan angivet hänseende samt taga under övervägande åtgärder i av riksdagen angivet syfte.

17:o)

Iakttagelser beträffande lotspenningar m. m.

Under handelsdepartementet, § 42, ha revisorerna uttalat sig för en revision av lotstaxestystemet och lotsarnas avlöningsförhållanden (Del I, s. 231—237).

Lotspenningarna utgå enligt lotstaxor, vilka hava fastställts av Kungl. Maj:t jämlikt riksdagens bemyndigande. De i taxorna upptagna avgiftsbeloppen ha bestämts genom Kungl. Maj:ts beslut den 27 november 1896, den 1 oktober 1914 och den 4 juni 1937 (sistnämnda två beslut avse allenast påbyggnad av taxorna, såvitt gäller större fartyg). Avgifterna utgå från och med den 1 juli 1921 tills vidare med 50 procent förhöjning. Genom ikraftträdandet av 1937 års lotsförordning befriades sjöfarten från dittillsvarande skyldighet att utgiva ersättning för lotspersonalens resor i samband med lotsning, den s. k. hemvägsersättningen. Denna lättnad beräknades på grundval av beloppen av då inflytande hemvägsersättningar vara likvärdig med en nedsättning från 50 till 30 procent av den år 1921 införda förhöjningen av lotstaxornas belopp. De nu gällande avgifterna kunna alltså sägas vara bestämda till belopp som med högst 30 procent överstiga de år 1896 respektive för större fartyg åren 1914 och 1937 fastställda avgifterna. Vissa av revisorerna angivna siffror (s. 232 och 233) synas ock utvisa, att de årliga utgifterna för lotsväsendet

betydligt överstiga de belopp, som under ett normalår inflyta i ersättning för utförd lotsning.

Förutom särskilda taxor för öresundslotsningen finnas för närvarande fem lotstaxor. Förhållandet mellan dessa inbördes gestaltar sig sålunda, ett varje efterföljande taxa höjer sig omkring 25 procent över den närmast föregående. I var och en av taxorna äro lotspenningarna beräknade i förhållande till vederbörande fartygs avgiftspliktiga dräktighet (nettoton) och den lotsade vägens längd (latitudminuter).

I fråga om dräktigheten äro gränserna för avgiftsförhöjning numera dragna vid varje 100-tal ton intill 1 000 ton, därefter vid varje 500-tal ton intill 8 000 ton, därefter vid varje 1 000-tal ton intill 12 000 samt slutligen beträffande fartyg över sistnämnda storleksordning vid varje 2 000-tal ton. Såvitt angår fartyg till och med 2 500 tons nettodräktighet, har såväl indelningen i tontalsgrupper som taxebelopp (bortsett från tidigare omförmälda 50 procents förhöjning) varit oförändrad alltsedan år 1897 (Kungl. Maj:ts förenämnda beslut den 27 november 1896). Genom förut omförmälda ändringar den 1 oktober 1914 och den 4 juni 1937 har utbyggnad av taxorna skett i enlighet med vad för närvarande gäller.

För lotsplatserna finnes en av Kungl. Maj:t fastställd lotsledsförteckning, vilken för varje lotsplats anger platsens olika lotsleder ävensom längden av dessa och den lotstaxa, som skall tillämpas för varje led, varjämte i lotsledsförteckningen finnes angiven taxa för lotsning, s. k. distanslotsning, i fall då avgiften skall regleras efter annan sträcka än sådan som i förteckningen finnes upptagen såsom lotsled. Nu gällande lotsledsförteckning utfärdades redan den 27 november 1896, efter vilken tidpunkt endast få ändringar vidtagits i själva taxesättningen.

Den vid rikets lotsplatser anställda ordinarie lotspersonalen utgöres av överlotsar, lotsförmän och lotsar. Avlöningsförhållandena för denna personal regleras fr. o. m. den 1 juli 1939 av civila avlöningsreglementet. Överlotsarna äro inplacerade i lönegraden A 12, lotsförmännen i lönegraderna A 11, A 9 och A 8 samt lotsarna i lönegraderna A 8 och A 7.

Utöver avlöningen äga omförmälda befattningshavare enligt bestämmelse i 57 § 2 mom. 9 punkten nyssnämnda reglemente åtnjuta lotslott. Enligt av Kungl. Maj:t i kungörelse den 15 juni 1939 (nr 449) meddelad föreskrift skall personalens andel i lotspenningarna tillsvidare och intill dess annorlunda förordnas beräknas till 35 procent. Extra ordinarie eller extra tjänsteman äger icke rätt till lotslott, såvida vederbörande icke med vikariatslön uppehåller ordinarie befattning. Däremot äger dylik tjänsteman under annat vikariat uppbära s. k. lotslottersättning, motsvarande viss andel av ordinarie tjänstemans lott.

Gällande lotstaxesytem tillkom vid en tidpunkt, då lotsarna ännu icke kommit i åtnjutande av någon fast lön å stat. Sistnämnda förhållande har givit sin prägel åt utformningen av sagda system, som ursprungligen i väsentlig mån tjänade syftet att bereda lotsarna en skälig ersättning för deras arbete. Användandet av lotsavgiftssystemet såsom grund även för avvägningen

av lotspersonalens inkomster har, enligt vad revisorerna framhålla, föranlett införandet av större antal taxor än som eljest varit påkallat och har tillika medfört åtskilliga inadvartenser i avseende å beräkningen av de avgifter sjöfarten har att vidkännas vid anlitan av lots å olika kuststräckor. Exempel härpå utgör det förhållandet, att hög taxa i regel — dock icke alltid — tillämpas för lotsplatser med liten lotsningsfrekvens. Omvänt gäller en låg taxa för många av de största lotsplatserna. Den omständigheten, att taxesättningen icke är enhetlig vid de olika platserna, har även medfört, att i fall, då en lotsplats ombesörjer lotsningen i den ena riktningen av en farled och en annan, närbelägen plats med annan taxesättning svarar för lotsningen i farledens motsatta riktning, olika taxor kunna bliva tillämpliga beroende på om lotsningen sker i den ena eller andra riktningen och detta även då lotsningen sker under i övrigt likartade betingelser.

Lotslottsystemet har medfört, att personalen åtnjuter vanlig andel även av lotspenningar, som erlagts för fartyg, vilka icke varit skyldiga att anlita lots och icke heller anlitat lots men däremot haft lotsavgiftsplikt. Å andra sidan får personalen i fall, då av särskilda skäl nedsättning äger rum av lotspenningarna, vidkännas däremot svarande inkomstminskning, trots att lotsningsarbetet varit lika eller i vissa dylika fall mera betungande och tidsödande än då fulla lotspenningar debiteras. Av nuvarande system följer även, att lotsarnas inkomst av andel i lotspenningar, vilken inkomst å vissa platser är nästan lika stor som den fasta lönen, kommer att säsongmässigt växla högst väsentligt från den ena månaden till den andra.

Förekomsten av taxor till det antal, som för närvarande förefinnes, medför, enligt vad revisorerna vidare anföra, betydande arbete vid debiteringen av lotsavgifter och granskningen å olika händer av de skedda debiteringarna. Systemet med rätt för lotspersonalen till andel i lotspenningar och den därmed sammanhängande anordningen med s. k. lotslottersättning å extra ordinarie eller extra lots, som uppehåller ordinarie lotsbefattning, är förenat med även andra nackdelar av praktisk natur än dem som framgå av det föregående. Uträkningen av lotslottersättningen är sålunda ofta synnerligen invecklad. Ärenden om förordnande och ledigheter m. m. kompliceras ej sällan genom lotslottssystemet, som därvid giver upphov till många gånger svårlösta tolkningsfrågor.

Revisorerna ha gjort följande allmänna uttalande.

I sin under § 32 lämnade redogörelse för granskningen av vissa statliga taxor ha revisorerna framhållit vikten av att taxor eller avgifter, som statliga myndigheter tillämpa vid utförandet av undersökningar, provningar och andra arbeten, äro så avvägda, att inkomsterna därav bereda skälig ersättning för myndigheternas kostnader för verksamheten. I samband härmed ha revisorerna framhållit såsom angeläget att den allmänna revision av vissa statliga taxor, som avbröts under krigsåren i anslutning till då vidtagna åtgärder för stabilisering av pris- och lönenivån, måtte återupptagas.

De synpunkter, som sålunda framhållits, anse revisorerna i princip tillämpliga även beträffande den ersättning, som statsverket betingar sig för utförd lotsning. Även om lotspenningarna under flertalet av de senaste åren — på grund av med krigsförhållandena sammanhängande omständigheter

— uppgått till jämförelsevis höga belopp, torde man nämligen ha att räkna med att dessa avgifter under normala förhållanden icke skola i skälig omfattning täcka de kostnader, som statsverket har att vidkännas för lotsväsendet. På grund härav vilja revisorerna föreslå att den i ovanberörda sammanhang förordade allmänna taxerevisionen kommer att omfatta även lotsväsendet. Därvid må jämväl kunna beaktas i vad mån en höjning av lotspenningarna må anses skälig med hänsyn till andra avgifter som belasta sjöfarten.

Det nu gällande lotstaxestystemet har i sina huvuddrag bibehållits oförändrat sedan år 1896. Av den ovan lämnade redogörelsen torde framgå att nuvarande utformning av systemet icke innebär en rationell avvägning av den avgift, som sjöfarten har att erlägga för lotsning. Åtskilliga inadvertenser med avseende å avgifternas beräkning kunna påvisas. Systemet utgör icke heller en tillfredsställande grund för avvägningen av lotspersonalens inkomster, varjämte granskning av avgiftsdebiteringarna samt beräkning av personalens ersättningar är invecklad och tidsödande.

Det synes uppenbart att den otidsenlighet som kännetecknar det gällande lotstaxestystemet sammanhänger med att taxorna jämväl tjäna syftet att bereda lotsarna ersättning för sitt arbete. Enligt revisorernas mening medför sammankopplingen mellan lotstaxorna och frågan om inkomstavvägningen för lotsarna så stora nackdelar, att dess fortbestånd kan starkt ifrågasättas. Revisorerna vilja därmed icke ha tagit ställning till frågan huruvida ett nytt avlöningssystem för lotsväsendet bör vara så anordnat att personalen även i fortsättningen skall för sina tjänster gentemot sjöfarten erhålla en ekonomisk vinning, som står i relation till det utförda arbetet.

Revisorerna vilja alltså ifrågasätta om icke det gällande lotstaxestystemet bör underkastas översyn. Detta synes emellertid icke kunna ske utan att lotsarnas avlöningsförhållanden och deras andel i lotspenningarna beröras. Även denna fråga bör således bli föremål för utredning. I samband med revisionen av lotstaxestystemet bör även prövas i vad mån statens utgifter för lotsväsendet, i den utsträckning som kan anses skälig, motsvaras av inkomster av lotspenningar eller huruvida en höjning av lotsningsavgifterna kan vara motiverad.

Utlåtande har avgivits av *lotsstyrelsen* (Del II, s. 215—235).

Lotsstyrelsen, som lämnar en utförlig redogörelse för den tidigare behandlingen av de av revisorerna berörda spörsmålen, har i princip intet att invända mot att desamma upptagas till förnyad prövning. Styrelsen erinrar emellertid om att 1935 års lotsverkssakkunniga i sitt den 20 mars 1936 avgivna betänkande I bl. a. framhöllo, att ovissheten om fyr- och båkavgiftens framtida storlek vore ägnad att utgöra hinder för de sakkunniga att framlägga slutliga förslag i viktiga, lotsavgiftssystemets gestaltning berörande hänseenden. I anslutning härtill anför ämbetsverket följande.

De sakkunniga tillade, att med hänsyn till vissa förhållanden beträffande lotsinrättningen skäl syntes förefinnas för att under alla omständigheter låta någon tid anstå med en mera definitiv lösning av frågan. Bland annat syftade lotsverkssakkunniga härvid på lämpligheten av att först samla erfarenheter om den inverkan på lotspenninginkomsten, som den av de sakkunniga föreslagna och sedermera jämväl i huvudsak genomförda uppmjukningen av lotsplikten kunde komma att medföra. Ett till synes starkare skäl för uppskov låge enligt lotsverkssakkunniga däri, att den uppkomna frågan om en eventuell reglering av lotspersonalens arbetstid väntade på sin lösning. Såsom ägande ett nära samband med spörsmålet om formen för lotspersona-

lens avlöning ansåges en sådan reglering i väsentlig grad beröra lotsavgiftssystemet.

För egen del uttalar lotsstyrelsen, att beträffande de omständigheter, som föranledde att sagda spörsmål år 1937 icke gävos en slutlig lösning, för närvarande knappast större klarhet föreligger än vid sist angivna tidpunkt. Mest angeläget är enligt styrelsens uppfattning att vid återinträdande normala fredsförhållanden beträffande sjöfarten en bättre balans åstadkommes mellan statens inkomster av fyr- och båkavgift och lotspenningar, å ena sidan, samt statens utgifter för lots- och fyrväsendet, å andra sidan, än som vid tillämpning av för närvarande gällande taxor kan förväntas inträda.

En av styrelsens ledamöter har avgivit särskilt yttrande, i vilket de olägenheter som äro förbundna med nuvarande system för taxesättningen och lotspersonalens avlöningsförhållanden ingående belysas. Reservanten har i anslutning härtill ansett sig böra understryka behovet av reformer på förevarande område.

Riksdagen, som under punkten 13:o) uttalat sig för en allmän översyn av vissa statliga taxor, är i likhet med revisorerna av den uppfattningen, att jämväl grunderna för den ersättning som sjöfarten har att erlagga för anlåtande av kronolots böra tagas under omprövning. Detta torde vara så mycket mera påkallat som det nuvarande lotstaxsystemet måste anses vara behäftat med även andra brister än de som avse själva avvägningen av statsverkets inkomster och utgifter å ifrågavarande verksamhetsområde. Icke minst gäller det sagda lotstaxornas sammankoppling med lotspersonalens avlöningsvillkor. I samband med revisionen av lotstaxsystemet synes därför denna fråga bör ägnas särskild uppmärksamhet. Riksdagen får i detta sammanhang erinra om att 1945 års lönekommitté i sitt den 11 mars 1947 avgivna betänkande (SOU 1947: 23) med förslag till statens allmänna avlöningsreglemente m. m. jämväl förordat en allmän översyn rörande lotspersonalens avlöningsförhållanden.

Lotsstyrelsen har i princip intet haft att invända mot den av revisorerna föreslagna utredningen. Styrelsen har emellertid samtidigt erinrat om att vissa andra frågor som i detta sammanhang måste tillmätas betydelse ännu äro olösta. Med hänsyn härtill finner riksdagen det angeläget, att samtliga de förhållanden som påverka spörsmålet om lotsavgiftssystemets mest ändamålsenliga utformning upptagas till behandling i ett sammanhang.

Riksdagen får anhålla, att Kungl. Maj:t ville föranstalta om utredning av här avsedda spörsmål.

18:o)

Utnyttjande av äldre arbetskraft inom förvaltningen.

Under pensionsväsendet, § 43, ha revisorerna uttalat sig för en översyn av gällande pensionsbestämmelser (Del I, s. 238—247).

Gällande bestämmelser angående pensionsåldrarna för statens befattningshavare datera sig i huvudsak från år 1934, då en generell sänkning av desamma genomfördes inom den civila statsförvaltningen. Sänkningen innebar sådan nedsättning av pensionsåldrarna, att desamma skulle utgöra 60 år för tjänstemän tillhörande 1—12 lönegraderna, dock med undantag för vissa grupper, för vilka pensionsåldern bestämdes till 63 år, och 65 år för tjänstemän i högre lönegrader. Motiveringen för denna sänkning byggde för tjänstemännen i de högre lönegraderna uteslutande på synpunkter sammanhängande med statsförvaltningens effektivitet. För de lägre befattningshavarna åberopades därjämte sociala skäl. Sålunda framhölls den starka ökning av de arbetsföra åldrarna, som i samband med en förskjutning av åldersfördelningen vore att emotse under de närmaste decennierna, samt önskvärdheten av att bereda ökade försörjningsmöjligheter för yngre arbetskraft.

I vederbörliga tjänstepensionsreglementen ha intagits vissa regler angående kvarstående i tjänst efter pensionsålderns inträde. Enligt dessa regler må vederbörande myndighet, då synnerliga skäl därtill äro, medgiva tjänstemannen anstånd med avsked högst ett år. Då särskilda omständigheter därtill föranleda, må Kungl. Maj:t medgiva kvarstående i tjänst längre tid efter pensionsålderns inträde än vad nyss angivits, dock icke i något fall längre än sammanlagt tre år efter nämnda tidpunkt. För vissa grupper av befattningshavare äro i nu nämnda avseenden särskilda bestämmelser meddelade.

Av revisorernas redogörelse framgår, att frågan om höjning av pensionsåldrarna under senare år vid upprepade tillfällen motionsvägen bragts under riksdagens prövning utan att dock föranleda någon åtgärd. 1944 års riksdag anförde sålunda bl. a., att det tills vidare syntes vara till fyllest att utnyttja de möjligheter, som pensionsreglementena medgäve, till beviljande av anstånd med avsked, i den mån detta befunnas erforderligt med hänsyn till förefintlig knapphet på arbetskraft. Riksdagen framhöll emellertid, att riksdagens ställningstagande icke innebure något underskattande av betydelsen av de i motionerna framförda synpunkterna. Liksom tidigare hyste nämligen riksdagen den åsikten, att spørsmålet om pensionsåldrarnas avvägning — såväl befolkningspolitiskt som statsfinansiellt sett — påkallade en oavlättlig uppmärksamhet från statsmakternas sida.

Även 1945 års riksdag uttalade sig i frågan. Riksdagen framhöll därvid bl. a., att ifrågakvarande spørsmål syntes vara av den betydelse, att det borde upptagas till allvarligt övervägande, så snart förhållandena på arbetsmarknaden efter ett kommande fredsslut bättre kunde överblickas.

För att erhålla ett underlag vid bedömandet av frågan, i vad mån nu be-

fintliga möjligheter att fylla föreliggande behov av arbetskraft inom förvaltningen tillvaratagits, ha revisorerna i cirkulärskrivelse till olika civila myndigheter, statens affärsdrivande verk, statliga och kommunala läroanstalter m. fl. begärt upplysning rörande antalet befattningshavare i olika lönegrader samt arbetare, som under tiden den 1 juli 1939—den 31 augusti 1946 (beträffande befattningshavare vid folkskoleväsendet under tiden den 1 juli 1942—den 31 augusti 1946) dels avgått ur tjänst med pension vid pensionsålderns inträde, dels medgivits rätt att kvarstå i tjänst efter pensionsålderns inträde. Vidare har i skrivelsen begärts uppgift å antalet f. d. befattningshavare och arbetare, som hos berörda myndigheter under samma tid erhållit sysselsättning.

De i anledning av cirkulärskrivelsen lämnade uppgifterna utvisa, att anstånds-förfarandet kommit till användning endast i jämförelsevis ringa utsträckning. Icke heller möjligheten att arvodesanställa pensionsavgången personal synes ha tillvaratagits i större omfattning. Beträffande de ifrågasvarande uppgifterna torde i övrigt få hänvisas till berättelsen (s. 243 och 244).

Revisorerna ha gjort följande allmänna uttalande.

Såsom av den lämnade redogörelsen framgår, har spørsmålet om utnyttjande av äldre arbetskraft inom statsförvaltningen vid upprepade tillfällen varit föremål för riksdagens prövning i anledning av väckta motioner med begäran om utredning angående höjning av pensionsåldrarna. Ehuru dessa motioner icke föranlett någon riksdagens åtgärd, synes av uttalandena i samband med frågans behandling kunna utläsas, att riksdagen icke ställt sig helt avvisande till tanken på en utredning, vilken dock borde komma till stånd först sedan förhållandena på arbetsmarknaden efter krigets upphörande bättre kunde överblickas. I avvaktan härpå borde de i gällande pensionsförfattningar intagna bestämmelserna om anstånd med avsked ur tjänst i största möjliga utsträckning utnyttjas.

De åtgärder, som i nyssnämnda hänseende vidtagits, hava emellertid, såsom utredningen giver vid handen, icke lett till avsett resultat. Situationen är för närvarande sådan, att även andra medel måste tillgripas för att i möjligaste mån avhjälpa bristen på arbetskraft inom förvaltningen. Då läget på arbetsmarknaden nu torde kunna bättre bedömas, anse revisorerna hinder icke längre böra möta att ånyo till prövning upptaga frågan om höjning av pensionsåldern för såväl tjänstemän som arbetare i statens tjänst. En dylik åtgärd synes revisorerna så mycket mera motiverad som grundad anledning synes föreligga till antagandet, att de nuvarande ogynnsamma förhållandena komma att bestå under lång tid framåt.

Enligt revisorernas mening skulle en lämpligt avvägd höjning av pensionsåldrarna vara ägnad att verksamt bidra till täckande av nuvarande behov av arbetskraft inom statsförvaltningen. Revisorerna anse emellertid icke, att en generell sådan höjning bör komma till stånd. Då den högsta pensionsåldern genom 1934 års riksdagsbeslut sänktes från 67 år till 65 år, motiverades detta — åtminstone beträffande befattningshavare i chefsställning eller eljest med ledande och mera ansvarsfulla uppgifter — främst ur statsnyttans synpunkt. Enligt revisorernas mening skulle det knappast vara lämpligt eller påkallat att nu återgå till den tidigare gällande högsta pensionsåldern eller att eljest vidtaga någon höjning utöver 65 år.

För stora grupper av lägre tjänstemän och anställningshavare gäller emellertid en pensionsålder, som — i många fall ganska väsentligt — understiger 65 år. Sänkningen av pensionsåldern för dem år 1934 föranleddes, såsom tidigare framhållits, förutom av hänsyn till kravet på effektivitet i statsverksamheten, även av vissa sociala skäl. Sistnämnda synpunkter, som torde hava varit utslagsgivande, avsågo främst att genom en sänkning av pensionsåldern i den allmänna arbetsmarknaden befrämja en avkoppling av de högsta åldersgrupperna i syfte att bereda ökade försörjningsmöjligheter för yngre arbetskraft. Då stor brist å arbetskraft för närvarande är rådande, har emellertid det förnämsta skälet för bibehållande av nu gällande låga pensionsålder i fråga om den övervägande delen av ifrågavarande kategorier bortfallit. Vad beträffar effektivitetssynpunkten torde det knappast föreligga någon tvekan om att för det stora flertalet av de grupper, varom här är fråga, en måttlig höjning av pensionsåldern skulle kunna genomföras utan åsidosättande av statsnyttans krav. Dessa grupper, som i sig torde innesluta majoriteten av statliga tjänstemän, tillhöra lönegraderna 1—12, där pensionsåldern med vissa särskilt angivna undantag är 60 år. Även en mindre höjning av denna ålder skulle enligt revisorernas mening kunna kraftigt bidra till att avhjälpa föreliggande brist på arbetskraft. Likaså torde en höjning av pensionsåldern för vissa grupper av arbetare kunna ifrågakomma. För expeditionsvakter och därmed jämförliga grupper är enligt särskilda bestämmelser pensionsåldern satt till 63 år. Denna synes utan olägenhet kunna fastställas till 65 år. Ett visst stöd för en sådan uppfattning anse sig revisorerna finna i det förhållandet, att anstånd med avsked i jämförelsevis stor utsträckning lämnats dylika befattningshavare.

Den lägsta pensionsåldern, 55 år, är föreskriven för, bland andra, sjuksköterskor, barnmorskor m. fl. Det synes revisorerna icke uteslutet, att — med undantag för sköterskepersonalen vid sinnessjukhusen — även här en viss höjning av pensionsåldern borde kunna företagas, vilket i sin mån skulle bidra till avhjälpan av de särskilt på sjukvårdens område rådande svårigheterna att erhålla kompetent arbetskraft. Revisorerna vilja i detta sammanhang erinra, att frågan om en höjning av pensionsåldern för personalen vid landstingens sjukvårdsinrättningar är under övervägande.

Revisorerna hava här endast angivit vissa personalgrupper, för vilka enligt revisorernas mening en höjning av pensionsåldern bör kunna ske. Förhållandena ställa sig givetvis olika för olika grupper av tjänstemän och anställningshavare, varför en närmare utredning härom torde vara erforderlig. Med hänsyn till frågans vikt anse revisorerna, att en sådan bör med det snaraste igångsättas.

För avhjälpan av bristen på arbetskraft böra även efter genomförandet av en höjning av pensionsåldern, på sätt ovan föreslagits, pensionsreglementenas bestämmelser om anstånd med avsked efter pensionsålderns inträde tillämpas, i den mån så finnes erforderligt och lämpligt. Av utredningen synes framgå, att myndigheterna icke till fullo beaktat möjligheten att genom beviljande av dylikt anstånd kunna utnyttja äldre befattningshavares arbetskraft. Detta har särskilt varit fallet i fråga om befattningshavare tillhörande lönegraderna 1—12. Revisorerna anse därför, att myndigheternas uppmärksamhet bör fästas på önskvärdheten av att i nuvarande läge uppskovsförfarandet tillämpas i större utsträckning än vad hittills skett. Samtidigt vilja revisorerna ifrågasätta, huruvida icke gällande bestämmelser om att den myndighet, som äger att från tjänsten avskeda, icke äger medgiva anstånd med avsked efter pensionsålderns inträde längre tid än sammanlagt ett år, böra ändras därhän, att dylikt uppskov kan av myndigheterna medgivas för en tid av sammanlagt tre år.

Revisorerna anse slutligen, att, såsom ett led i åtgärderna för täckande av arbetskraftsbehovet, frågan om de till pensionerade befattningshavare under tillfällig anställning i statens tjänst utgående avlöningsförmånerna bör upptagas till omprövning. Möjligheten att genom dylik anställning tillföra staten arbetskraft synes på många håll icke hava utnyttjats i den utsträckning, som varit önskvärd. Orsaken härtill torde till viss del hava varit, att de erbjudna avlöningsförmånerna icke ansetts tillräckligt förmånliga. I allmänhet torde ersättningen hava bestämts att motsvara skillnaden mellan å ena sidan de avlöningsförmåner, vederbörande uppbar vid avskedet från tjänsten, och å andra sidan honom tillkommande pensionsförmåner. Det har därvid gjorts gällande, att detta beräkningssätt icke vore fullt rättvist med hänsyn till att pensionen vore att betrakta såsom intjänad lön samt till viss del motsvarades av de pensionsavdrag vederbörande haft att vidkännas. Frågan bör enligt revisorernas mening på något sätt lösas. Det kan därvid vara förtjänt att tagas under överbägande, huruvida icke i större utsträckning än vad för närvarande sker den pensionerade vid anställning, varom här är fråga, utöver honom tillkommande pensionsförmåner och skillnadsbelopp bör tillerkännas en på lämpligt sätt avvägd tilläggsersättning.

Nu angivna synpunkter hava revisorerna velat bringa till riksdagens kännedom.

Tre ledamöter av revisionen ha avgivit en reservation av följande lydelse.

Med hänsyn till den förekommande bristen på arbetskraft synes det välbetänkt, att den redan nu praktiserade metoden att tillåta anstånd med avsked vid uppnådd pensionsålder för befattningshavare vid statsverken i lämplig utsträckning utvidgas.

Vad beträffar spørsmålet om en generell höjning av pensionsåldern för befattningshavare i statens tjänst har riksdagen så sent som 1945 behandlat och avslagit motioner rörande denna sak. Med hänsyn härtill och då frågan dessutom är omfattande och svårbedömbär kunna vi icke biträda statsrevisorernas framställning i vad den avser utredning om en generell höjning av pensionsåldern för befattningshavare i statens tjänst.

Utlåtanden ha avgivits av *statens arbetsmarknadskommission, statskontoret och statstjänarkartellen* (Del II, s. 235—240).

Arbetsmarknadskommissionen anser, i likhet med revisorerna, att i nuvarande arbetsmarknadsläge den äldre arbetskraften bör utnyttjas i största möjliga utsträckning. Däremot är kommissionen icke övertygad om att tidpunkten för en höjning av pensionsåldrarna nu är inne. Förhandenvarande möjligheter att viss tid över pensionsåldern i tjänst behålla sådana pensionsberättigade befattningshavare, som befinnas alltjämt kunna på ett tillfredsställande sätt uppehålla viss befattning, synas i stället i större omfattning än hittills böra utnyttjas. Mot vad revisorerna anfört rörande de till pensionerade befattningshavare under tillfällig anställning i statens tjänst utgående avlöningsförmånerna har kommissionen intet att invända.

Statskontoret vill icke motsätta sig den av revisorerna förordade utredningen i ämnet men anser en jämkning uppåt av pensionsåldern vara lämplig endast för vissa enstaka befattningshavargrupper. Revisorernas förslag om viss tilläggsersättning åt sådan pensionsavgången personal som tillfälligt anställes i statens tjänst avstyrkes av ämbetsverket.

Statstjänarkartellen, som motsätter sig både en förhöjning av pensionsåldern och en ökad användning av anståndsförfarandet, är av den uppfattningen att sådana befattningshavare, som efter uppnådd pensionsålder kunna och böra utnyttjas inom statsförvaltningen, skola avgå med pension i vanlig ordning och därefter i mån av behov anställas mot arvode såsom tillfällig personal.

Revisorerna ha — under erinran likväl om den ståndpunkt som senast 1945 års riksdag intagit till frågan om utnyttjande av äldre arbetskraft inom statsförvaltningen — givit uttryck åt den uppfattningen, att hinder icke längre bör anses föreligga att upptaga berörda fråga till prövning. I anslutning härtill förorda revisorerna en mindre höjning av pensionsåldrarna för vissa grupper av tjänstemän och arbetare i statens tjänst. Revisorerna ifrågasätta även viss ändring av gällande bestämmelser om anstånd med avsked efter pensionsålderns inträde. Såsom ett led i åtgärderna för avhjälpande av rådande brist på arbetskraft synes enligt revisorernas mening slutligen kunna övervägas, huruvida icke en förbättring av de till pensionerade befattningshavare under tillfällig statsanställning utgående avlöningsförmånerna bör komma till stånd. En utredning av nu berörda spörsmål finna revisorerna så mycket mera motiverad som grundad anledning torde föreligga till antagandet, att de nuvarande ogynnsamma förhållandena i fråga om tillgången på arbetskraft komma att bestå under lång tid.

Det torde vara att förvänta, att den fortgående minskningen av de produktiva åldersgrupperna kommer att jämväl för statsförvaltningens del medföra svårigheter, när det gäller att i konkurrens med de privata företagen tillgodose behovet av arbetskraft. Mycket talar för att, såsom revisorerna förordat, förefintliga möjligheter att neutralisera dessa svårigheter redan nu övervägas. Riksdagen är icke beredd att på förevarande stadium förorda någon av de av revisorerna antydda utvägarna. Särskilt svårbedömt synes förslaget om en höjning av pensionsåldrarna för vissa personalgrupper vara. Det av revisorerna berörda spörsmålet torde emellertid vara av den vikt och betydelse, att kravet på en utredning icke bör avvisas. Utredningen bör emellertid enligt riksdagens mening vara helt förutsättningslös.

Riksdagen får alltså anhålla, att Kungl. Maj:t ville föranstalta om här avsedda utredning.

Stockholm den 5 juli 1947.

Med undersåtlig vördnad.